

TANULMÁNYOK

BALLA TIBOR

A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉG ÉS BOSZNIA-HERCEGOVINA 1878. ÉVI OKKUPÁCIÓJA

Az 1867-ben létrejött Osztrák–Magyar Monarchia fegyveres erejének az első világháború kitöréséig egyetlen komolyabb bevetése – egyúttal legnagyobb próbatétele – Bosznia és Hercegovina 1878-ban történt katonai megszállása volt.

Kevésbé köztudott, hogy az okkupáció során nemcsak a dunai birodalom szárazföldi haderejének első vonalát alkotó közös hadsereg csapatai, továbbá a császári és királyi haditengerészet egységei,¹ hanem az annak második vonalába tartozó magyar királyi honvédség, valamint a császári–királyi Landwehr egyes alakulatai² is részt vettek a két tartomány megszállását célzó hadműveletekben. Határőrizeti feladatokat láttak el, illetőleg harci cselekményekben is részt vettek.

A csaknem 130 évvel ezelőtti történésekről számos alapos monográfia és részfeldolgozás született, amelyek túlnyomó többsége azonban az osztrák–magyar beavatkozás politikai vonatkozásaival, a szárazföldi csapatok közül a közös hadsereg részvételével és hadműveleteivel foglalkozik. Mindeddig csak igen kevésé volt feltárt és ismert a magyar királyi honvédség szereplése az 1878-as eseményekben, amelynek összefoglalását a következőkben kíséreljük meg.

Az osztrák–magyar okkupáció előzményei

A cári csapatok győzelmével végződő 1877–78. évi orosz–török háborút ideiglenesen a San Stefanó-i béke, véglegesen az európai nagyhatalmak 1878. június 13. és július 13. között Berlinben lezajlott kongresszusa zárta le, utóbbi rendezte az új balkáni hatalmi viszonyokat. A berlini szerződés 25. cikkelyének rendelkezései alapján Ausztria–Magyarország felhatalmazást kapott az Oszmán Birodalom részét képező, ötvenezer négyzetkilométer nagyságú Bosznia–Hercegovina katonai megszállására és igazgatására, továbbá a tízezer négyzetkilométer kiterjedésű Novibazári Szandzsákban katonaságot állomásoztathatott. Az Osztrák–Magyar Monarchia, ha ideiglenes megszállás formájában is, de

¹ A császári és királyi haditengerészet okkupációs tevékenységéről és szerepéről lásd *Balla Tibor: A LEITHA és MAROS monitor Bosznia–Hercegovina 1878-as okkupációjában. Hadtörténelmi Közlemények*, 2005/4. 983–1007. o.

² A birodalom Lajtán túli feléből kiegészült császári–királyi 79. és 80. Landwehr lövészászlóaljnak Csíkós István vezérőrnagy dandárjába beosztva, a zárai császári és királyi katonai valamint császári–királyi Landwehr parancsnokság alárendeltségében vettek részt a hercegovinai ütközetekben, így pl. az augusztus 12–15. között Livno környékén lezajlott harcokban. Vö. *Kriegsarchiv Wien, Alte Feldakten* (a továbbiakban KA AFA) 1878 2. Armee Commando 13-94., 13-98/5., 13. Corps 8-618., 8-619., 9-418.; KA Militärkanzlei Seiner Majestät (MKSM) 1878 69-1/30-11., 69-1/30-24., 69-1/30-62.

hosszú idők óta először gyarapíthatta területeit.³ (Bosznia-Hercegovina 1878 és 1908 között, mint okkupált tartomány tartozott a dunai birodalomhoz, közjogi értelemben továbbra is Törökország részét képezte. 1879. április 21-én egyezményt írtak alá a Monarchia és déli szomszédja között, amelynek értelmében a szultán szuverenitása a tartomány felett sértetlen maradt.⁴)

Az osztrák–magyar bevonulás előtt néhány nappal Szarajevóban ideiglenes kormány alakult, amely szervezte és irányította a lakosság soraiból verbuválódott muzulmán felkelőcsapatok ellenállását. Oldalukon reguláris török alakulatok (kb. 30 zászlóalj) is harcoltak, a fegyveres csoportok létszáma a felkelés teljes kibontakozása idején mintegy 90 000 fő volt.⁵

A közös hadsereg és a magyar királyi honvédség jellemzői

A Monarchiában az 1868. évi haderőreform során a hadsereg létszámának megállapításakor az európai szárazföldi erők nagyságát, szervezeti felépítésében pedig a dualista rendszert vették figyelembe. A 272 000 fős békelétszámmal és 800 000-es hadiállománnyal bíró császári és királyi (közös) hadsereget az együttesen összesen 200 000 katonát jelentő, a szárazföldi haderő második vonalát alkotó, Magyarország területéről kiegészült magyar királyi honvédség és az utánpótlását Ciszlajtániából nyerő császári–királyi Landwehr egészítette ki. Háború esetén tartalékként rendelkezésre álltak még a magyar népfelkelő és az annak megfelelő osztrák Landsturm alakulatok, amelyek a haderő harmadik vonalát képezték. A közös hadseregen belül a gyalogság volt a legfontosabb fegyvernem. A szolgálati idő 10 évig tartott, ebből három év a tényleges és hét év a tartalékállományban volt letöltendő. A katonák ezután két évre a honvéd vagy a Landwehr alakulatokhoz kerültek. 1878-ban a hadseregben egy zászlóalj négy századból állt, hadi létszáma 965 fő volt. Egy sorgyalozezredhez három első vonalbeli zászlóalj tartozott, a 4. és 5. zászlóalj azonos számot viselő tartalékezred megjelöléssel, külön (legtöbbször nem ugyanannak a hadosztálynak a kötelékében) került bevetésre. A császári és királyi gyaloghadosztály hadi létszáma elérte a 16 500 főt, két dandárból, 14 zászlóaljból, egy lovasezredből, három tüzéregből, műszaki századból, továbbá lőszer-, élelem- és egészségügyi kocsioszlopból (vonat) állt. Mindegyik dandárhoz két gyalozezred, egy vadászzászlóalj, valamint lovasság, tüzérség és trén tartozott.

A gyalogság fegyverzetét az 1873-ban rendszeresített, 11 mm-es hátultöltő Werndl-puska és a hozzátartozó szurony alkotta. A fegyver lőtulajdonságai alatta maradtak a felkelők által használt angol Snider-puskáénak. A lőszerellátás is hiányos volt, hiszen egy katona csak 72 löszert vitt magával, a tartalékot a zászlóalj-lőszerkocsik vagy málhásálatok szállították az alegységek után. Az utánpótlásért a lőszer ellövése után a harcban álló századoknak kellett katonákat küldeni. Az osztrák–magyar csapatok harckiképzése elsősorban zászlóalj kötelékben folyt. A szétbontakozott alakzatban vívott harc módjait

³ *Diószegi István*: Bismarck és Andrassy. Magyarország a német hatalmi politikában a XIX. század második felében. Budapest, 1998. 310–316. o.

⁴ *Galántai József*: A Habsburg-Monarchia alkonya. Osztrák–magyar dualizmus 1867–1918. Budapest, 1985. 135–136. o.

⁵ *Bence László*: Bosznia és Hercegovina okkupációja 1878-ban. Budapest, 1987. 79–81. o.

begyakorolták. A tartalékezredek legfeljebb kevésbé alapos kiképzésük miatt voltak gyengébb harcértékűek. Az alakulatok hiányosságai közül a gyalogság gyenge lösmereiteit kell kihangsúlyozni. A gyalogosoknak 28 kg-os felszerelést kellett magukkal vinniük (hátbörönd, kenyérszak, kulacs, evőcsésze, kétszemélyes tábori főzőedény, löszertáskák, az 1872-ben bevezetett Linnemann-rendszerű gyalogsági ásó tartozott ide), ami menet közben megerőltető volt. Az utánpótlás fogyatékoságait is ki kell emelnünk. A csapatok mögött a löszert, élelmiszert és más felszerelést a nehéz kincstári kocsikból és a kiegészítésül behívott országos járművekből álló oszlopok szállították, amelyek gyakran leszakadtak a harcoló alakulatoktól.⁶

A magyar királyi honvédség 1868–69-ben csupán gyalogos- és lovascsapatokból alakult meg, tüzérséggel és műszaki alakulatokkal nem rendelkezett. A gyalogságot 82 zászlóalj (ebből négy – a 79–82. számú – horvátországi kiegészítésű volt), a lovasságot pedig 32 század (28 huszár- és 4 horvát dzsidásalakulat) képezte. Békeállományába 1869–70-ben 11 500 fő⁷ tartozott, hadilétszámát 85 000 ember alkotta.⁸

Egy gyalogzászlóalj békelétszáma 1869-ben 7 tiszt és 116 főnyi legénység volt. A zászlóaljon belül csak egy állandósított század létezett, a többi század még keret szintjén sem.⁹

Békében a gyalogosszázad törzse és kerete, az 1869-ben megalakult zászlóaljak mindegyikénél egy-egy állandósított század és a törzs állott fenn. A négy szakaszból álló század 104 főt (4 tiszt és 100 honvéd) számlált, a zászlóaljtörzsben 19-en voltak. Az állandósított század végezte az újoncok kiképzését, ellátta a bel- és helyőrségi szolgálatot, gondozta a hadikészleteket, gyakorlatok és mozgósítás alkalmával az egész zászlóalj felállítására volt hivatott. A lovasszázad keretlétszáma 1869-ben 42 főt és 35 lovat tett ki. A keret feladata az újoncok kiképzése, a lovak idomítása és a századnál előforduló egyéb munkák elvégzése volt. A honvédséget és az osztrák Landwehrt nem szervezték nagyobb harcászati kötelékekbe, azonban a mozgósítási tervekben dandárokba összevonva szerepeltek. Egy hadiállományú gyalogosszázad létszámát 250 ember képezte, mozgósítás esetén 3–4 század alkotott egy zászlóaljat. Háborúban a honvédség emberanyagának nagyobb részét a közös hadseregben összpontosítva, kisebb részét tartalékként, helyőrségi, illetve megszálló csapatokként kívánták bevetni.

A nagykanizsai 77. honvédzászlóalj 1871-ben egy 5. századot kapott, amely Fiumében állomásozott. A felosztott horvát-szlavón katonai határőrvidék területéről 1872-ben négy (a 83–86. hadrendi számú), 1873-ban hat (a 87–92. számot viselő) új honvédzászlóaljat alakítottak meg. 1874-ben 14 gyalogdandár-parancsnokságot szerveztek, melyek mindegyikének 6–7 gyalogzászlóalj volt alárendelve.¹⁰ Mozgósítás esetére három-négy gyalogzászlóaljat egy-egy féldandárba vontak össze, amely az ezredköteléknek felelt meg. A féldandárt gyakorlatokon és háborúban a legidősebb zászlóaljarancsnok vezényelte.¹¹

⁶ *Bencze*: i.m. 83–85. o.

⁷ *Mikár Zsigmond* (szerk.): A magyar királyi honvédség schematismusa 1870. Pécs, 1870. 4. o.

⁸ *Papp Tibor*: Die königlich ungarische Landwehr (Honvéd) 1868—1914. In: *Wandruszka, Adam—Urbanitsch, Peter*: Die Habsburgermonarchie 1848—1918. Band V. Die bewaffnete Macht. Wien, 1987. 655. o.

⁹ *Báti Berkó István*: A magyarság a régi hadseregben. Budapest, 1926. 54. o.

¹⁰ *Barczy Zoltán—Somogyi Győző*: Királyért és hazáért. Budapest, 1990. 23–27. o.; *Berkó*: i. m. 57. o.

¹¹ *Báti Berkó István ezredes*: Egyezer hadtörténelmi apróság. Kiadja a „Honvédelem” katonai és polgári folyóirat. Budapest, 1925. 216–217. o.

A honvédségnél 12 évig tartott a szolgálati idő, amelyből a bakák csupán a néhány hetes kiképzés és a gyakorlatok idején voltak fegyverben. A honvédek fegyverzete és felszerelése megegyezett a közös hadsereg gyalogságánál szolgáló katonákéval. A honvédszázlályak hadi létszáma 900-1160 főt tett ki.

A szarajevói ideiglenes kormány erőinek sajátosságai

Az Oszmán Birodalomban a hadkötelezettség csupán a mohamedánokra terjedt ki, a keresztényeknek, zsidóknak külön adót kellett fizetniük a szolgálat helyett. A besorozotak 20 éves koruktól négy évet első vonalbeli nizam, majd tartós szabadság után három évig a második vonalat alkotó redif alakulatoknál szolgáltak, míg végül a mustahfiz, a népfelkelő egységek tartalékosai lettek 40 éves korukig. A katonák a 800 fős nizam zászlóaljban kapták meg kiképzésüket, a redif zászlóaljban 1000-1200 fő teljesített szolgálatot. A mustahfiz alegységek békeidőben csak papíron léteztek, háborúban létszámuk elérte az 1400-1800 főt. Bosznia-Hercegovinában zömében redif és mustahfiz alakulatok állomásoztak. A nizam csapatok kiképzése az egységes vezetés és a felügyelet hiánya miatt rendszertelenül zajlott le, annak leggyengébb eleme a lökiképzés volt. A modern hátultöltő fegyverek bevezetése után a katonák rosszul céloztak az új fegyverekkel. A bőséges löszerellátásra támaszkodva ezt a hátrányt nagy tüzerővel igyekeztek kiegyenlíteni. A redif és a mustahfiz alakulatok harcérteke az előírt évi gyakorlatok rendszeres elmaradása miatt még gyengébb volt. A boszniai zászlóaljok részben modern angol 11,4 mm-es Henry-Martini, részint pedig korábbi típusú 14,6 mm-es Snider-puskával voltak felfegyverezve. A hadsereg részéről csak háború vagy felkelés esetén alkalmazott irreguláris harcosok, az ún. basibozukok között még az 1875-1877-es balkáni felkelés idején több ezer Winchester-ismétlőpuskát osztottak szét. Az okkupáció során zsákmányolt vagy a lakosságtól beszolgáltatott hátultöltő fegyverek háromnegyede Snider típusú volt, hiszen jórészt ezek kerültek a felkelők kezére. Az irreguláris harcosok zöme csak akkor kapcsolódott be a harcba, amikor az osztrák-magyar csapatok lakóhelyüket megközelítették. Az ütközet előtt összeverődött fegyveresek nagyobb része a vereség után szétszéledt, a felkelés vezetőinek egy új ellenállási terepszakaszon új erőket kellett toborozniuk. Az irreguláris felkelők mintegy egyharmada jutott Snider-puskához, a többiek előlötöltő puskát, pisztolyt hordtak, szuronya vagy handzsárja mindenkinek volt. Lőszer általában bőségesen állt rendelkezésre.

A 90 000 fős felkelőcsapatok magját a helyi születésű gerillák képezték. Mozgékonnyak voltak, hozzászoktak a fáradalmakhoz és a nélkülözéshez. Nem vittek poggyászt, csak a lőszert szállították maguk után. Ellátásukat adományokból, adókból, helyszíni rekvirálásból biztosították. Fanatizmus jellemezte őket, hiszen magukért és a családjukért fogtak fegyvert. Laza szervezésű osztagokban küzdöttek, családok, falvak szerint csoportosultak, melyekből 100 fős četákat hoztak létre élükön egy választott vezetővel. A četák 500-800 emberből álló zászlóaljjakká álltak össze, általában egy-egy környékbeli gazdagabb földbirtokos parancsnoksága alatt. A katonai fegyelem, valamint az egyes csoportok közötti együttműködés hiánya, a hátultöltő fegyverek használatának hibái és begyakorlatlansága miatt a felkelők serege csupán a védelemre és az összeköttetési vonalak zavarására volt alkalmas.¹²

¹² *Bencze: i. m. 80-82. o.*

Az osztrák–magyar csapatok július 29-én lépték át a déli határokat. A báró Josef Philippović von Philippsberg tábornagy vezette, közel 53 000 fős XIII. hadtest három oszlopban nyomult előre. A Karl von Tegethoff altábornagy vezette 6. gyaloghadosztály a Maglaj, Žepce, Zenica, Vitez, Kakanj, Kolotić, Visoko, valamint a Vitez, Han Belalovac útvonalon jutott el Szarajevóig. Közben a Wilhelm von Württemberg altábornagy vezette 7. hadosztály Banjaluka, Rogelje, Jajce, Travnik útvonalon haladt harcolva előre. A Szapáry László altábornagy vezette 20. hadosztály Tuzlánál és Gračanicánál vereséget szenvedett a felkelőtől, majd Dobojnál sikeresen visszaverte azok támadásait. A hadtest kötelékébe több magyar csapattest (a 6. hadosztályba a kecskeméti 38. és a pécsi 52.; a 7. hadosztályba a szegedi 46. és a zágrábi 53.; a 20. hadosztályba a debreceni 39. és a temesvári 61. közös gyalogezred) tartozott. A hadtest parancsnokságának alárendelt pécsi 7. közös huszárezrednek a Bosna völgyében felderítésre küldött ötödik századát a felkelők augusztus 3-án Maglaj mellett kelepcébe csalták. A 144 fős század két tisztjét és 45 emberét veszítette el. Szarajevó augusztus 19-i bevétele során a 38., a 46. és az 52. magyar gyalogezred katonái tűntek ki vitézségükkel és azok szenvedték el a veszteségek több mint felét.¹³

A báró Stephan von Jovanović altábornagy vezette 20 000 fős 18. gyaloghadosztály (amelybe a budapesti 32. és a székesfehérvári 69. gyalogezred is tartozott) Hercegovinában nyomult előre, ahol augusztus 5-én megszállta Mostart, majd három nap múlva Stolac városát. A Stolac környékén lezajlott harcokban a 32. gyalogezred katonái tüntettek ki magukat. Az időközben a felkelők által körülvárt városban az ezred 2. zászlóalja maradt, amely Stolac 22-én történt felmentéséig hősiessen védekezett. A 32. ezred felderítésre küldött 8. századát a felkelők augusztus 13-án Ravnicánál megtámadták, és majdnem teljesen megsemmisítették. Augusztus 28-án Jovanović csapatai megszállták Nevesinjét, ezzel a tartományt lényegében pacifikálták.¹⁴

Az okkupációban részt vevők összlétszáma kezdetben 72 713 fő, 112 löveg és 13 313 ló volt. A politikusok egy része, így pl. gróf Andrássy Gyula közös külügyminiszter által csak egyszerű bevonulásnak hitt hadjárat megindítása után kiderült, hogy az korántsem diadalmenet, hiszen a Monarchia csapatai a mohamedán felkelők elkeseredett és fanatikus ellenállására találtak. Szarajevó elfoglalása után még nagy területet tartottak megszállva a felkelők, ezért az osztrák–magyar hadvezetés rákényszerült, hogy újabb erőket vessen be.

A hadműveletek folytatására Philippović tábornagy parancsnoksága alatt augusztus 20-án létrehozták a császári és királyi II. hadsereg parancsnokságát, amelynek alárendeltségébe a III. hadtest (1., 4. és 20. gyaloghadosztály), a IV. hadtest (13. és 31. gyaloghadosztály), az V. hadtest (14. és 33. gyaloghadosztály), a XIII. hadtest (6., 7., 36.

¹³ *Doberdói Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. Huszonkettedik rész. I. Ferenc József háborúi az 1848–49. évi magyar szabadságharcot kivéve 1848–1882. Budapest, 1942. 474–477., 515–516. o.; Bencze: i. m. 90–152. o.*

A horvát és a boszniai földrajzi nevek esetében mindenütt a korabeli elnevezéseket és írásmódot tüntetjük fel.

¹⁴ *Pilch Jenő (szerk.): A magyar katona vitézségének ezer éve. Második kötet. Budapest, 1933. 403., 406. o.; Bánlaky: i. m. 499–502. o.*

gyaloghadosztály, 13. lovasdandár), a 14. lovasdandár, valamint az önállóan működő 18. gyaloghadosztály, továbbá a császári és királyi Zágrábi Főhadparancsnokság alá rendelt magyar királyi 83. honvéd gyalogdandár, valamint a 3., 65. és 66. honvédzászlóalj tartozott.¹⁵ A hadjáratban részt vevő osztrák–magyar katonák száma összesen 270 000 főre nőtt. Ezt követően 11 hadosztály, két lovasdandár 276 löveggel folytatta a megszálló hadműveleteket a két tartományban.¹⁶

Az okkupációban részt vett császári és királyi ezredek többsége magyarországi vagy horvátországi (a 39 gyalogezred közül 26, az öt lovasezred közül két magyar huszár- és két horvát ulánusezred) kiegészítésű volt. A vadász-, tüzér-, és műszaki alakulatok nagyobb része a Monarchia másik feléből egészült ki. A hadjáratban alkalmazott lóállomány zöme is Magyarországról származott.¹⁷ Mintegy 12 000 rekvirált polgári fogatot – ún. országos járművet – Magyarországról és Horvátországról állítottak ki.¹⁸

A honvédség csapatainak mozgósítása

A honvédcsapatok mozgósítására és bevetésére a megszálló hadműveletek második fázisában, Szarajevó elfoglalása után került sor. Tevékenységük meglehetősen részletesen és jól követhető. A kilenc mozgósítottból hat horvátországi kiegészítésű és horvát szolgálati nyelvű, a hadműveleti területhez legközelebb állomásozó honvédzászlóaljat vetettek be a boszniai okkupáció idején.

Az uralkodó 1878. augusztus 16-án rendelte el a zágrábi VII. honvédkerülethez tartozó zágrábi 83. honvéd gyalogdandár,¹⁹ majd másnap a szegedi állomáshelyű 3., a székesfehérvári 65., a paksi 66. honvédzászlóalj mobilizálását, amelyeket az okkupációs hadműveleteket irányító tábornok testvére, báró Franz Philippovič von Philippsberg tábornagy által vezetett császári és királyi Zágrábi Főhadparancsnokságnak rendelt alá. A három utóbbi zászlóalj augusztus 22-én egyenként 800 fős hadiállománnyal készen állt a menetre.²⁰ A honvédalakulatok mozgósításának költségeit a közös hadügyminiszter állta.²¹ A honvédzászlóaljak katonai, bírósági és gazdasági ügyekben a továbbiakban is érintkeztek a honvédkerületi parancsnokságokkal.²²

A 83. honvéd gyalogdandár zágrábi 25. félbandájába a varasdi 79., a zágrábi 80., a sziszeki 83. zászlóalj, švarčai 26. félbandájába pedig a gospići 87., az ogulini 88., a

¹⁵ KA AFA 1878 13. Corps 9-5.

¹⁶ *Bencze*: i. m. 224. o.

¹⁷ A 6., 19., 23., 26., 32., 38., 44., 52., 53., 69., 70., 72., 76., 78., 79. közös gyalogezredek öt, a 29., 33., 37., 39., 46., 48., 60., 61., 68. ezredek három, a 16. és 71. gyalogezredek két zászlóalja, a 31. vadászzászlóalj, a 7. és 8. huszárezredek, a horvátországi 5. és 12. dzsídásezredek, a 3. tábori tüzérezred három, a 8. tábori tüzérezred kettő, a 13. tábori tüzérezred egy ütege, az 1. és 12. vartüzérszászlóalj négy-négy, az 5. vartüzérszászlóalj egy hegyi ütege, a 12. vartüzérszászlóalj két, az 5. vartüzérszászlóalj egy százada, a II. hadmérnök ezredtől 12 század, az utászezredtől négy század. *Berkó* 1926. 65. o.

¹⁸ *Bencze*: i. m. 88. o.

¹⁹ KA MKSM 1878 69-1/35-4.

²⁰ KA MKSM 1878 69-1/35-5. A 3. honvédzászlóalj parancsnoka Steiner Ede őrnagy, a 65. zászlóaljé Axmann Vince őrnagy, a 66. zászlóaljé pedig Schnur József őrnagy volt.

²¹ KA MKSM 1878 69-1/35-8.

²² Hadtörténelmi Levéltár Honvéd Főparancsnokság (HL HFP) 1878 eln. 1712.

švarčai 89. zászlóalj tartozott.²³ A hadműveletek megindulása előtt egy hónappal, 1878 júniusában a 83. honvéd gyalogdandár parancsnoka gomirjei Musulin Emil ezredes,²⁴ a 25. féldandáré drezniki lovag Durst Antal őrnagy, a 79. zászlóaljé Jurasević Lukács százados, 80. zászlóaljé Milanović István százados, a 83. zászlóaljé Sertić Manó százados, a 26. féldandáré Pintér Antal őrnagy, a 87. zászlóaljé Sarić Károly százados, a 88. zászlóaljé pfauenthali Pavich Károly százados,²⁵ a 89. zászlóaljé Mikec József százados volt.²⁶

A mozgósítás időszakában az alakulatok egy részének élére új tisztek kerültek, így pl. a sziszeki 83. honvédzászlóalj parancsnokává augusztus 20-án Ruzičić János honvéd őrnagyot neveztek ki.²⁷ A 66. honvédzászlóalj Péterváradra küldött felének parancsnoka augusztus 25-én Hegyi Gyula tartalékos (korabeli kifejezéssel szabadságolt állományú) százados lett.²⁸

Szende Béla honvédelmi miniszter 1878. augusztus 19-én elrendelte, hogy a tisztek azontúl nem mondhatnak le rangjukról, áthelyezésüket is csak nagyon indokolt esetben kérvényezhették.²⁹ A honvédtisztek, hadapródok és hivatalnokok csak a legsürgősebb, a legindokoltabb esetekben és csak a legrövidebb ideig voltak szabadságolhatók,³⁰ egyfajta szabadságolási tilalom lépett életbe. A mozgósított és hadiállományra feltöltött honvédalakulatok egy részét nem alkalmazták az okkupáció során.

A honvédelmi tárca feje augusztus 21-én elrendelte a 77. honvédzászlóalj fiemei 5. századának hadilétszámra emelését, azonban sietett hozzáfűzni, hogy az nem tekinthető mozgósításnak. A létszámemeléshez szükséges honvédeket Nagykanizsáról küldték Fi-umébe. A legénységet felszerelték, ellátták haditáska lőszerrel. A Molnár Sándor főhadnagyt vezette század állományába a 73. honvédzászlóaljtól Trammer Ferenc tartalékos hadnagyt, tiszthelyettesként Modorovits György őrmestert és Nagy Károly hadapródot osztották be.³¹

²³ KA AFA 1878 2. Armeé Commando 13-98/5.

²⁴ 1831. 09. 07-én született a katonai határőrvidék Glina településén. Katonai szolgálatát a bécsújhelyi katonai akadémia elvégzése után, 1849. 07. 31-én kezdte hadnagyként a cs. kir. 39. gyalogezredben, majd 1859-től a 33. gyalogezredben szolgált hadnagyi-századosi rangban. 1859-ben az itáliai, 1866-ban a poroszok elleni hadjáratban vett részt. 1869-től a m. kir. 80. honvédzászlóalj parancsnoka őrnagyként és alezredesként. 1874. 11. 01-jén ezredes és a 83. honvéd gyalogdandár ideiglenes parancsnoka. 1879. 11 01-jén vezérőrnagy. 1879. 12. 19-től a zágrábi VII. honvédkerület ideiglenes, 1882. 02. 09-től annak tényleges parancsnoka. 1884. 11. 01-jén altábornagy. 1890. 06. 01-jén nyugdíjazták. A magyar nemesi címet és a gomirjei előnevet 1874. 01. 31-jén honvéd alezredesként kapta. 1904. 08. 04-én hunyt el Zágrábban. Lásd: HL Anyakönyvi lap (AKVI) 31718., *Dr. Gerő József* (szerk.): A királyi könyvek. Az I. Ferenc József és IV. Károly király által 1867-től 1918-ig adományozott nemességek, főnemességek, előnevek és címerek jegyzéke. Budapest, 1940. 145. o.

²⁵ 1837. 01. 01-jén született a krajnai Adelsbergben egy cs. kir. állami hivatalnok fiaként. A bécsújhelyi katonai akadémia elvégzése után 1859. 01. 01-jén a cs. kir. 6. vörtesezredben hadnagyként kezdte katonai pályafutását, majd 1859. 05. 22-től különböző cs. kir. gyalogezredekben szolgált hadnagy-főhadnagyként, 1866-ban részt vett a poroszok elleni hadjáratban. 1887–88-ban alezredesként, 1889-től ezredesként a 25. honvéd gyalog féldandár parancsnoka. 1892. 03. 15-én nyugdíjazták. 1899. 04. 13-án hunyt el Bécsben. KA Qualifikationsliste Pavich, Karton Nr. 2378., HL AKVI 11824.

²⁶ KA MKSM 1878 12-1/2.

²⁷ KA MKSM 1878 12-1/81.

²⁸ HL HFP 1878 f.p. 2327.

²⁹ HL HFP 1878 eln. 1575.

³⁰ HL HFP 1878 eln. 1576.

³¹ HL HFP 1878 eln. 1604., 1635., 1671.

Az uralkodó augusztus 24-én hozzájárult a zászlóalj 5. századának – mint Fiume város védőőrségének – létszámemeléséhez, amely a magyar honvédelmi tárca költségére volt végrehajtandó.³²

Szeptember 10-től a század feletti katonai rendelkezési jogot a császári és királyi Zágrábi Főhadparancsnokság gyakorolta. Minden más tekintetben azonban a honvédség kötelékébe tartozott. A főhadparancsnokságnak az 5. századhoz intézett rendelkezéseiről az alakulatnak az V. honvédkerületi parancsnokságnak vagy a honvédelmi miniszternek kellett jelentést tennie.³³

Augusztus 17-én, ugyanazon a napon, amikor a király elrendelte a 3., 65. és 66. honvédzászlóaljok mozgósítását, a honvédelmi miniszter úgy rendelkezett, hogy azokat önálló zászlóaljként alkalmazták. A zászlóaljtörzsek állományát a következőképpen határozta meg: egy törzstiszt, egy alantos tiszt (hadnagy-főhadnagy), mint segédtsiszt, egy élelmezési tiszt, egy ezredorvos, egy főorvos, egy kezelőtiszt, valamint 18 fő honvéd. A zászlóaljok négy századát teljes hadiállományra töltötték fel, a pótalakulat létszáma 34 főre emelkedett. A csapatszolgálatra kijelölt valamennyi tényleges és tartalékos tisztet, hadapródot, altisztet, orvost behívták néhány más alkalmazásban álló személy kivételével. A 65. zászlóalj állományából egy tényleges főhadnagyot és egy hadnagyot, valamint egy tartalékos hadnagyot tartósan vezényeltek a 66. zászlóaljhoz. A 65. zászlóalj tizenkét főtiszttel és egy hadapróddal, a 66. tizenkét tiszttel és három hadapróddal, a 3. pedig tizennégy főtiszttel és három hadapróddal rendelkezett. József Károly Lajos főherceg, lovassági tábornok honvéd főparancsnok augusztus 19-én elrendelte, hogy a már hadilétszámra emelt állománnyal főként a helyőrségi szolgálatra vonatkozó szabályokat gyakoroltassák.³⁴

Szende Béla még aznap intézkedett a 83. honvéd gyalogdandárral kapcsolatban is. Úgy határozott, hogy mindegyik zászlóalj törzse és négy százada érje el a teljes hadiállományt. A dandár- és a két fél-dandár-törzset nem kellett felállítani. Az esetleges létszámhiányok miatt a VII. honvédkerületi parancsnokságnak a 79. vagy a 80. zászlóaljtól kellett embereket áthelyeznie a 87. és a 88. zászlóaljhoz. Az alakulatok segédtsisztjei számára szükséges egy háts és a zászlóaljanként négy, a lőszerkocsik vontatását végző hámos lovat a 10. honvéd lovasezred vásárolta meg. A mozgósított zászlóaljok hadiállományának elérésére több tisztet és tiszthelytestet, valamint orvost irányítottak át másik zászlóaljtól.³⁵

Szende Béla a budapesti Ludovika Akadémia tiszttanárai közül egy főhadnagyot a 3., egy századost és egy hadnagyot a 79., egy főhadnagyot a 80., egy főhadnagyot a 83., egy századost pedig a 88. honvédzászlóaljhoz vezényelt csapatszolgálatra.³⁶

A honvédelmi tárca első embere elrendelte minden, a hadilétszámra emelt zászlóaljakhoz behívott, beteget jelentett tartalékos havidíjas felülvizsgálatát. Akiknél nem lehetett kétséget kizáróan menetképtelenséget vagy betegséget megállapítani, azok ellen eljá-

³² KA MKSM 1878 69-1/35-8.

³³ HL HFP 1878 eln. 1747.

³⁴ HL HFP 1878 eln. 1558.

³⁵ HL HFP 1878 eln. 1557.

³⁶ HL HFP 1878 eln. 1587.

rást kezdeményeztek.³⁷ Minderre azért volt szükség, mert néhány szabadságolt állományú tiszt ily módon kívánta kivonni magát a hadjáratban történő részvétel alól.

A hadiállományra emelt zászlóaljok a zászlókat, a tartalék ruhát és szerelvényt, a tábornosruhákat, a sebkötöző csomagokat, a lőszerzsákokat is magukkal vitték, de a Wagner-féle főzőkatlanokat és a Pilhal-féle főzőedényeket nem. Külön rendelkezésig a tiszteket és a legénységet semmilyen különleges pótdíj nem illette meg.³⁸

A Honvéd Főparancsnokság a mozgósított zászlóaljaknak elrendelte, hogy a külső megjelenés egyöntetősége érdekében a legénység ruházata és felszerelése előírászerű legyen. Egyben utasította a parancsnokokat, hogy a helyőrségi szolgálat ellátása mellett fennmaradó szabadidőben a szolgálatot el nem látó legénység kiképzésének hiányosságait pótolják. Az alakulatoknál foglalkozási naplót kellett vezetni, amelybe esténként az aznap elvégzettek voltak bejegyzendők.³⁹

Ferenc József 1878. augusztus 23-án felhatalmazást adott arra, hogy a Monarchia határai mentén ellátandó biztonsági szolgálat teljesítése közben a honvédalakulatok a Magyar Korona Országainak határain kívül is bevetésre kerülhessenek, ha szükséges.⁴⁰ Erre az 1868. évi XLI., a honvédségről szóló törvénycikk 3. paragrafusában adott felhatalmazást, amelynek rendelkezései értelmében a magyar királyi honvédséget az országgyűlés felhatalmazásával az ország határain kívül is alkalmazhatták, sürgős esetben az uralkodó is elrendelhetette azt, a parlament utólagos jóváhagyásával.⁴¹

A honvédelmi tárca feje által augusztus 25-én kiadott rendelkezés értelmében a mozgósított honvédzászlóaljakhoz beosztott orvosok legfőbb feladata a járványok és ragályos betegségek fellépésének, illetve terjedésének megakadályozása volt, valamely járvány jelentkezése esetén azonnal jelentést kellett tenniük. A miniszter kihangsúlyozta: a harctérről állomáshelyeikre érkező sebesültek ellátásában az orvosok külön felhívás nélkül is vegyenek részt, felhasználva az alkalmat, hogy magukat a gyakorlatban is képezik és hivatásukat gyakorolják. A sebesültvívőkkel tartanak gyakorlatokat, őket a kórházakban a betegek és sebesültek ápolására oktassák, vegyék igénybe őket a gyengélkedők szobáinak gondozására. Gondoskodjanak a kórházak, gyengélkedők és laktanyák tisztán tartásáról és szellőztetéséről. Az orvosok a hadiállományra kiegészített csapatokról ún. egészségügyi hadi beadványokat voltak kötelesek szerkeszteni. Szende a bepárlott, a naptól leégett bőr, a lábizzadás, a lovaknál a nyeregtrécek kezelésére tiszta petróleum használatát javasolta kísérletképpen.⁴²

Szende Béla augusztus 29-én úgy rendelkezett, hogy a mozgósított honvédalakulatok számára kiadott honvédelmi miniszteri rendeleteket azok békeállomáshelyeire küldjék, ahonnan a honvédkerületi parancsnokságok juttatják el azokat a zászlóaljakhoz.⁴³

³⁷ HL HFP 1878 eln. 1631.

³⁸ HL HFP 1878 eln. 1630.

³⁹ HL HFP 1878 eln. 1659.

⁴⁰ HL HFP 1878 eln. 1679.

⁴¹ Vö. 1868. évi XLI. törvénycikk a honvédségről. In: Az 1868. évi honvédelmi törvények. I. füzet. Pest, 1869. 31. o.

⁴² HL HFP 1878 fp. 2364.

⁴³ HL HFP 1878 eln. 1689.

József főherceg, a honvédség főparancsnoka szeptember 3-án a kerületi parancsnokságoknak kiadott utasításában hangsúlyozta, hogy az állomáshely legmagasabb rendfokozatú elöljárója a bevetésre induló alakulat tisztjeit és legénységét katonás tömörséggel buzdítsa esküjükben vállalt kötelességük teljesítésére (a fegyelem, a rend és a jó hírnév minden körülmények között történő fenntartására), tartózkodjon a fellengzéstől, a jövőben várható hazatérés esélyeinek fejtegetésétől, politikai vagy más, nem a csapatokra tartozó kérdések érintésétől.⁴⁴

Karl Leo Wischnich⁴⁵ vezérőrnagy, a VII. honvédkerület parancsnoka szeptember 8-án a 80. honvédszászlóalj 4. századához lelkesítő beszédet intézett, mielőtt az alakulat a Zágrábi Főhadparancsnokság rendeletére aznap Kostajnicára indult záróvonal (korabeli magyar kifejezéssel záróvonal) szolgálatra.⁴⁶

A korabeli sajtó a honvédség szállításával és felvonulásával kapcsolatban sokszor tévesen informálta olvasóit. A *Független Hírlap* szeptember 3-i számában az a minden alapot nélkülöző hír jelent meg, miszerint augusztus 28-án egy honvédekkel megrakott hajó érkezett Sziszekre, és a hajó karfája, melyen a katonák támaszkodtak eltörtött, aminek következtében 50-60 fő beleesett a Kulpa folyóba, ahol 8-10 fő kivételével halálukat lelték. A hírt a 83. honvédszászlóalj pótcsapat-parancsnoka teljes mértékben cáfolta.⁴⁷

Tekintettel a már zajló boszniai hadműveletekre, a honvédségnél idő előtt abbahagyták a minden évben megrendezett őszi gyakorlatokat. 1878. augusztus 8-án a VII. honvédkerülethez tartozó, másnap a már mozgósított közös gyalogezredek kerületeiből kiegészült honvédszászlóalj⁴⁸ őszi gyakorlatát szüntették be. A lúgosi sátorfőort az I. honvédkerület csapatai szállták meg.⁴⁹ A gyakorlatokat augusztus 22-ig mindenütt befejezték.⁵⁰

A honvédalakulatok tevékenysége Bosznia megszállása során

A honvédeket főként záróvonal és védőőrségi szolgálatra alkalmazták, katonailag a császári és királyi Zágrábi Főhadparancsnokságnak, illetve az annak alárendeltségében álló várparancsnokságoknak rendelték alá.⁵¹

A mozgósított honvédszászlóalj Ausztria–Magyarország határmenti állomáshelyeinek tartózkodtak. A 3. zászlóalj augusztus 28-tól Péterváradon, a 65. augusztus 27-től Eszék-

⁴⁴ HL HFP 1878 eln. 1683.

⁴⁵ 1827. 04. 21-én született az erdélyi Naszódon egy tiszt fiaként. A bécsújhelyi katonai akadémia elvégzése után 1846. 09. 14-től hadnagyként szolgált a cs. kir. 52. gyalogezredben, majd 1849. 04. 05-től főhadnagyzerekesi rangban különböző vezérkari beosztásokban. 1848–49-ben részt vett az itáliai és a magyarországi, majd 1866-ban a poroszok elleni hadjáratban. 1871. 12. 26-tól a 79. közös gyalogezred, 1873. 09. 16-tól a cs. és kir. 2. gyalogdandár parancsnoka, 1874. 11. 01-jén vezérőrnagy. 1875. 06. 27-én áthelyezték a m. kir. honvédséghez, ahol a VII. honvédkerület parancsnoka Zágrábban, 1879. 04. 20-án altábornagy. 1880. 10. 01-jén nyugdíjazták. 1894. 09. 19-én hunyt el a Graz melletti Feldhofban. KA Qualifikationsliste Wischnich, Karton Nr. 3805.; KA MKSM Sonderreihe Karton 66. 38. tanulmány.

⁴⁶ HL HFP 1878 eln. 1786.

⁴⁷ HL HFP 1878 eln. 1787.

⁴⁸ A 7., 8., 9., 10., 12., 42., 47., 48., 49., 59., 60., 69., 70., 71., 72. honvédszászlóaljokról volt szó.

⁴⁹ KA MKSM 1878 12-1/79-2., 12-1/79-3.

⁵⁰ KA MKSM 1878 69-1/35-8.; HL HFP 1878 eln. 1593., HFP 1878. fp. 2150., 2163, 2296.

⁵¹ HL HFP 1878 eln. 2494.

ken, a 66. törzse és két százada augusztus 28-tól Zimonyban, két százada pedig a 6. és 70. közös gyalogezredek kiegészítő zászlóaljaival együtt Péterváradon látott el helyőrségi szolgálatot. A 65. honvédszászlóalj feladatai közé tartozott még az Eszék és Brod közötti kincstári szállítmányok kísérése.⁵²

A 3. honvédszászlóalj (20 tiszt, 950 fő legénység, három saját tulajdonú, egy kincstári hátas- és négy kincstári hámosló, valamint két jármű tartozott állományába) 1878. augusztus 27-én reggel a 8 óra 35 perckor Szegedről induló vonattal Gombosra utazott, onnan délután gőzhajón Péterváradra szállították, ahová 28-án reggel érkezett meg. A 66. honvédszászlóalj 3. és 4. századából álló fél zászlóaljat (nyolc tiszt, 466 honvéd, egy tulajdon, két kincstári hámosló, egy jármű) augusztus 27-én reggel Paksról gőzhajón Péterváradra vitték, ahová másnap reggel érkezett meg. A 66. honvédszászlóalj törzse, valamint az 1. és 2. századból álló fél zászlóalj (kilenc tiszt, 484 fő legénység, két tulajdon, egy kincstári hátas- és 2 kincstári hámosló, egy jármű) augusztus 27-én reggel indult gőzhajón Paksról Zimonyba, ahol másnap délután kötött ki. A 65. honvédszászlóalj (18 tiszt, 950 főnyi legénység, három tulajdon, egy kincstári hátas-, négy kincstári hámosló, két jármű) augusztus 26-án este 11 órakor indult el Székesfehérvárról vonattal Eszékre, ahová 27-én este 11 óra 25 perckor érkezett meg.⁵³

A 79. honvédszászlóalj két százada augusztus 27-től Glina, egy százada Žirovac, egy százada Staro selo településen az osztrák–magyar határ mentén létrehozott katonai záróvonal részét képezte, mindegyik század egy-egy szakaszt küldött előre Obljaj és Bojna községekbe. A 80. zászlóalj két százada augusztus 26-tól Zágrábban maradt helyőrségként, egy százada Dvor, fél százada Dubica, fél százada Kostajnica településeken záróvonal szolgálatot látott el. A 83. zászlóalj négy százada augusztus 25-től Ógradiskán a vár védőőrségét képezte. A 87. zászlóalj egy százada augusztus 25-től Alsólapacz, augusztus 27-től egy százada Doljane, egy százada Zavalje, egy százada augusztus 28-tól Srb községben biztosította a határt. A 88. honvédszászlóalj két százada augusztus 24-től Rakovicán helyőrségi, egy százada augusztus 25-től Prosičeni Kamen, egy százada pedig Petrovoselo községben záróvonal, a 89. zászlóalj egy százada augusztus 23-től Károlyvárosban helyőrségi, egy százada augusztus 25-től Szluin, egy százada Vališelo, egy százada augusztus 26-tól Koranski Lug településen záróvonal szolgálatot teljesített.⁵⁴

A honvédség főparancsnoka az ógradiskai várban lévő honvédcsoportok feletti bírói felbbségi jogot annak parancsnokára ruházta át szeptember 20-án.⁵⁵ Az ógradiskai 83. honvédszászlóaljnál, valamint a 3., 65. és 66. zászlóaljnál néhány honvéd ellen haditörvényeségi vizsgálatot kezdeményeztek, amelyeket a honvédelmi miniszternek is jelentettek.⁵⁶

A honvédelmi miniszter még 1878. február 18-án kiadott rendeletében szabályozta a mozgósítás elrendelése és a hadműveletek megindulása között eltelt idő alatti teendőket. Kiemelte, hogy a csapatok oktatását, gyakoroltatását az alakulási állomáshelyeken, az összpontosítási menetek alatt és a felfejlődési körletben folytatni kell. A rendelkezésre

⁵² HL HFP 1878 eln. 1689., 1860., 1968.

⁵³ HL HFP 1878 eln. 1632.

⁵⁴ HL HFP 1878 eln. 1689.

⁵⁵ HL HFP 1878 eln. 1837.

⁵⁶ HL HFP 1878 eln. 2121.

súly volt fektetendő. A gyalogszáznál a bevonuló legénység kiképzésében mutatkozó hiányok pótlása, a honvédek fegyelemre szoktatása, az alakulat összekovácsolása volt végrehajtandó. A zárt alakzatokban és a rajvonalban a tűzharcra és a tűzfegyelemre, lögyakorlatoknál a harcserű és távlövésre kellett koncentrálni. A harctéren a napi 30 km-es menetgyakorlatok, az előőrsi és járőrszolgálat, a harcgyakorlatok (támadás és védelem, parancsadás, töltenypótlás, jelentési és biztonsági szolgálat a harc alatt, a gyalogsági ásó használata, az alakulatok egymás elleni harca) tartása volt a legfontosabb feladat. A zászlóalj az utász, az egészségügyi és a vonatszolgálatban is gyakoroltatni kellett.⁵⁷

A közös hadsereg és a honvédség parancsnokai, eljárói több alkalommal is megsemmisítették a honvédcapatokat, arra a fentebb említett miniszteri körrendelet is utasítást adott.

Csicserics Ignác⁵⁸ ezredes a vinkovczei magyar királyi 84. honvéd gyalogdandár parancsnoka augusztus 22-én Zágrábban a 83. honvéd gyalogdandár zászlóaljai felett tartott szemlét. Karl Wischnich tábornok, honvédkerületi parancsnok azért küldte őt ki a szemle végrehajtására, mert nem volt biztos, hogy a dandár parancsnoka, gomirjei Musulin Emil ezredes szabadságáról időben beérkezik, a 83. dandár zászlóaljainak elvonulását pedig már augusztus 23-án elrendelheti a Zágrábi Főhadparancsnokság. Musulin augusztus 24-én megérkezett szabadságáról, őt alárendelt zászlóaljainak azonnali megsemmisítésére utasították.⁵⁹

József főherceg, a honvédség főparancsnoka egy jó hónap elteltével, október 5. és 10. között tartott szemlét a 3., 65. és 66. honvédzászlóaljak felett. Tapasztalatai szerint a katonák felszerelése, kiképzése, elhelyezése általában jó, élelmezésük kifogástalan volt. Csupán a 66. zászlóalj Zimonyban állomásozó két századánál észlelt kisebb kiképzési és felszerelési hiányosságokat, de azok azonnali pótlásáról intézkedtek.⁶⁰

A honvédcapatok szolgálatuk ellátása és feladataik végzése közben a magyar országhatárt többször is átlépték.

A 79. honvédzászlóalj 13 főből álló járőrét október 8-án Žirovacról Pečibe küldték. A két napig távol lévő különítmény tájékoztatta császári és királyi V. hadtest 14. gyaloghadosztálya 28. dandárjának (amelybe a 48. soryalgezred, a 76. tartalék gyalogezred és a 12. vadászzászlóalj tartozott) parancsnokát, Wilhelm Reinländer vezérőrnagyot arról, hogy csapatai számára Žirovacon az élelmezést előkészítették. Október 10-én egy 20 emberből álló járőrt küldtek ki Staro selóból, azt kipuhatolandó, hogy Reinländer tábornok csapatai bevonultak-e Vrnoграčba. Ez az osztag tíz óra múlva tért vissza állomáshelyére. Október 11-én a zászlóalj állományából öt szakaszt vezényeltek ki Staro selóból Vrnoграčba Reinländer vezérőrnagy élelmezési oszlopa mellé fedezetül, amelyek hét

⁵⁷ HL HFP 1878 eln. 400.

⁵⁸ 1828. 09. 20-án született a határőrvidéki Titelben. Grácban hadapródiskolát végzett, katonai szolgálatát 1843. 09. 16-án gyalogosként kezdte a cs. kir. 1. gyalogezredben, majd az 57., a 9., a 77. sor-, illetve a 6. és 7. határőr-gyalogezredekben szolgált hadapródi-örnagyi rangban. 1848-ban Itáliában, 1849-ben Magyarországon, 1859-ben és 1866-ban Itáliában vett részt a birodalom hadjárataiban. 1873. 12. 01-jén áthelyezték a m. kir. honvédség állományába. 1876. 11. 01-jén ezredes, 1875-től 1881-ig a 84., 1881-ben a 83. honvéd gyalogdandár ideiglenes parancsnoka. 1877. 11. 13-tól magyar nemesként a bacsányi előnevet használta. 1882. 01. 02-án hunyt el Zágrábban. Fia bacsányi Csicseric Miksa, későbbi első világháborús gyalogsági tábornok. KA Wien, Qualifikationsliste Csicseric, Karton Nr. 385.; KA Nachlass B/198 Nr. 1.; HL AKVI 8791.; *Dr. Gerő*: i. m. 38. o.

⁵⁹ HL HFP 1878 fp. 2380.

⁶⁰ HL HFP 1878 eln. 1860.

órán át maradtak távol. Október 16-án és 22-én egy tiszt vezette járőr Obljajból Vrno-gračba masírozott, először a cazini török vámhivatal jövedelmének megtudakolása, majd a hivatal adójának átvétele miatt.⁶¹

Augusztus 30-án a 80. honvédszászlóaljtól a császári és királyi 53. tartalékezred vette át a határőrizeti szolgálatot Kostajnicán, amelyet a záróvonal parancsnokságnak rendeltek alá.⁶²

A Zágrábi Főhadparancsnokság a 80. zászlóalj egyik századát szeptember 8-án Kostajnicáról Dvorba, egy másikat Zágrábból Kostajnicára irányította, utóbbi 10-én érkezett meg szolgálati helyére. Noviban csupán az 53. közös gyalogezered egyik százada állomásozott, ezért a Novi elleni várható támadás kivédésére és a honvédszázadok megerősítésére a 27. közös gyalogdandár egy zászlóalját Jasenovacról Dubicára küldték.⁶³

A 80. honvédszászlóalj egységei a birodalom határát csak Kostajnicánál és Novinál lépték át. Először, amikor a határ bosnyák oldalán elterülő Kostajnica települést a zászlóalj egy szakasza körbezárta és lefegyverezte, miközben az onnan az Una folyó jobb partján Novi felé előrenyomuló 53. közös tartalékezered Divušánál egy magaslatra feljutott. Másodszer Novi parancsnokának felszólítására egy tiszt által vezetett és kocsin szállított járőr az Una jobb partján, a Kostajnicáról Doberlinbe vezető úton felderítést hajtott végre. A Bihácsnál folyó harcok idején a 80. zászlóalj Dvorban állomásozó osztagai egy fél századnyi erőt a Noviban összevont közös hadseregbeli alakulatok megerősítésére küldtek, mivel a falut 5-6000 felkelő támadása fenyegette. Ezek az osztagok néhány órán keresztül tartó délelőtti és délutáni gyakorlataikat Novi közelében tartották meg, részint azért, hogy a tisztek és a legénység megismerkedjenek a tereppel, ahol esetleg küzdeniük kell, részint pedig azért, hogy a település gyenge helyőrségének a határbiztosító szolgálatot megkönnyítsék. A zászlóalj egyes tisztjei és altisztjei többször lépték át a határt az osztrák–magyar törvények közzététele, továbbá a tized behajtásának felügyelete miatt.⁶⁴

A 83. honvédszászlóalj egy szakaszát szeptember 18-án Veliki Strugra küldték. A zászlóalj egy Sertić Manó százados vezette 216 fős százada – amely a határ túloldalán, bosnyák Gradiskában található Berbir-erődben teljesített helyőrségi szolgálatot – szeptember 20-án Orahovóig nyomult előre. Az alakulat reggel öt órakor indult el állomáshelyéről, délelőtt fél 9-től a század két löveg fedezetét látta el, majd Orahovónál a Száva hídját és annak környékét foglalta el. A honvédek este háromnegyed 7-kor vonultak be a Berbir-erődbe, a lövegek pedig Ógradiskára.⁶⁵ A 83. zászlóalj részei a határt összesen 33-szor lépték át Maglaj, Banjaluka, Orahovo, Dolina, bosnyák Mačkovac, Novinje, Catrna, Obradovac, Garinluk, Desagie, Rajbaj, Lamince, Kukulje helységekre történt kivezénylések alkalmával. A különítmények legfeljebb két századnyi erejűek voltak, egy-öt napos időtartammal pénz-, élelmiszer-, lőszer- és fogolyszállítványokat kísérték, valamint portyázó járőrökként és felderítő csapatokként alkalmazták azokat. Részt vettek

⁶¹ HL HFP 1878 eln. 2260.

⁶² KA AFA 1878 13. Corps 8-532., 8-532.

⁶³ KA AFA 1878 II. Armeecommando 9-58., 13. Corps 9-163/2.

⁶⁴ HL HFP 1878 eln. 2260.

⁶⁵ KA AFA 1878 II. Armeecommando 9-189.

még a lakosság lefegyverzésében, az előfogatok harácsolásában, a tized behajtásában, különböző szolgálati iratok célba juttatásában.⁶⁶

A 87. honvédszászlóalj az ötödik mozgósítási napon érte el hadilétszámát és hadkészültségét, a következő napon hagyta el békeállomáshelyét, és augusztus 25-én vonult be Alsólapacra, ahol a záróvonal szolgálatot még aznap átvette a császári és királyi 1. vadászszászlóaljtól. A honvédszászlóalj egy százada Zavaljében, egy százada Alsólapacson, egy százada Doljanén, egy százada Srb területén állomásozott. Augusztus 26-án reggel az alsólapaczi járási hatóság úgy értesült, hogy a felkelők – az osztrák–magyar csapatok figyelmét Bihácsról elvonandó – településüket szándékoznak megtámadni. A zászlóalj és a záróvonal parancsnoka, Sarić Károly százados a határ biztosítására erőit még aznap a következő módon osztotta el: Srb a 31. közös vadászszászlóalj fél tartalék százada, Doljane a 31. vadászszászlóalj fél tartalék százada és a 87. honvédszászlóalj 1. századának fele, az Una folyó menti Martinbrodba és Carevbrodba előretolt őrsökkel, Boričevac a 87. honvédszászlóalj 4. százada Lisičjakba és Bubanjba előretolt őrsökkel, Alsólapacz a 87. zászlóalj 2. százada és 1. századának fele, Zavalje a 87. zászlóalj 3. százada. Musulin Emil ezredes szeptember 5-én érkezett Alsólapacra, ahol a 83. honvéd gyalogdandárparancsnokság is berendezkedett. Másnap a Zágrábi Főhadparancsnokságtól kapott parancs értelmében átvette az Alsólapacz, Doljane, Boričevac, Srb területén állomásozó közös hadseregbeli és honvédcsoportok egységes parancsnokságát. A császári és királyi XIII. hadtest 36. gyaloghadosztálya Zach Pál vezérőrnagy irányította 72. gyalogdandárjának (a 23. közös gyalogezred, az 53. és a 79. tartalék gyalogezred)⁶⁷ hadműveleteit támogatnia, a 72. dandár parancsnokságának otthont adó Zavaljével az összeköttetés fenntartásáról pedig gondoskodnia kellett.

1878. augusztus végén a Bosznia nyugati részét képező Krajnában mintegy 8-9000 felkelő gyűlt össze.⁶⁸ Többek között Kulen Vakufból is ellenséges betörés fenyegetett, ezért a 79. közös gyalogezred 1. és 2. pótszázadát szeptember 6-án erősítésként Alsólapacra irányították. Aznap éjjel Zach tábornok értesítette Musulin Emilt arról, hogy 7-én reggel megtámadja Bihácsot. A híre az ezredes – a határ hatékonyabb biztosítására – az 1. honvédszázad 3. és 4. szakaszát Hozák Lajos tiszthelyettes vezetésével Neblujébe rendelte. Zavaljében a 87. honvédszászlóalj Knezević István főhadnagy vezette 3. százada, Alsólapacson a császári és királyi 79. gyalogezred 1. és 2. pótszázada valamint a 87. honvédszászlóalj Mattanić Miklós főhadnagy irányította 2. százada, Boričevacon a 87. honvédszászlóalj Hegedić József százados által vezetett 4. százada, Doljanében a 87. honvédszászlóalj 1. századának 1. és 2. szakasza Hackenschmidt Antal főhadnagy parancsnoksága alatt, továbbá a 31. közös vadászszászlóalj pótszázadának fele, Srb községben a 31. vadászszászlóalj pótszázadának másik fele állomásozott. A csapatrészek közötti állandó összeköttetést járőrök biztosították.

A Monarchia határa azon a szakaszon az Una folyó völgyében húzódott, Zavaljétől Bubnjáig a domborzat, Bubnjától Srb községig a folyó képezte a határt. Az Una felső

⁶⁶ HL HFP 1878 eln. 2260.

⁶⁷ *Bánlaky*: i. m. 521–522. o.

⁶⁸ Die Occupation Bosniens und der Hercegovina durch k.k. Truppen im Jahre 1878. Nach authentischen Quellen dargestellt in der Abtheilung für Kriegsgeschichte des k.k. Kriegs-Archivs. Mittheilungen des k.k. Kriegs-Archivs. Separat-Beilage der *Österreichischen Militärischen Zeitschrift*. Wien, 1879. 571–573. o.

szakaszán mindenütt átgázolható, az átkelés a kilenc mérföld hosszú záróvonalon bárhol lehetséges volt. A határt biztosító csapatokat azon pontokra állították, ahol nagyobb el-
lenséges erők betörése volt várható.

Észak felé az alakulatok összekötetésben álltak a 88. honvédszászlóaljjal, Srb-től dél-
re a dalmát-horvát-bosnyák hármas határig azonban egyáltalán nem állomásoztak csapa-
tok, ott a birodalom határa teljesen nyitott volt.

A honvédek ellátása akadozott. Ennek orvoslására a Zágrábi Főhadparancsnokság il-
letékesei mindent megtettek.⁶⁹ A 87. honvédszászlóalj parancsnoka szeptember 3-án az
élelmiszerral való bőségesebb ellátást, valamint a bor- és a dohányutánpótlás Zavaljébe
szállítását kérte a főhadparancsnokságtól.⁷⁰ Másnap a zágrábi katonai hadbiztos engedé-
lyezte az alakulat számára az ellátás javítását, továbbá megküldte az elmaradt javadal-
mazást a honvédeknek.⁷¹ A XIII. hadtestparancsnokság szeptember 12-én engedélyezte a
honvédszászlóalj számára hadtápdíj folyósítását, továbbá utánpótlásuk kiegészítését a
Sliepčevićben vagy a határ menti kordon területén található készletekből.⁷²

A nyugat-boszniai felkelők fegyveres ellenállásának egyik központja Bihács (a másik
Livno) volt, amelyet a császári és királyi 36. hadosztály Zavaljénél álló 72. dandárja fe-
nyegedett. Bihácsban a hadműveletek kezdetekor parasztkormány alakult, amely átvette a
körzetben a közigazgatási teendőket. A felkelők vezérei Ibrahim Medinlia, Hasszán
Salkić, Hasszán Čekić bég, Nuri bég alezredes, Hasszán aga őrnagy erők újjászervezése
mellett döntöttek. Szeptember elején Bihácsnál már 5000 felkelő gyülekezett. Fegyver-
zetük részben modern Snider- és Winchester-puskákból állt. Minden falu fegyveresei kü-
lön csoportot alkottak, egy-két választott vezetővel. Az előljárók még egy támadást is ter-
veztek Szluinon át Károlyváros ellen, amelyhez jól tudták, hogy nincs elegendő erejük.⁷³

A 3500 fős, fele-fele arányban mohamedán, illetve keresztény lakosságú város az
Una folyó két partján és szigetein feküdt. A kettős fallal körülvett és négy sarkán bász-
tyákkal megerősített vár az Una egyik szigetén állt, a várostól délre a folyó bal partján
magaslott a Debeljača hegye, tőle nyugatra a Plješevica-planina nyúlványa emelkedett
ki. Szeptember első napjaiban a bihácsi védelem súlypontját a Zavalje–Bihács közötti út-
tól északra, a Križova magaslat mellett táborozó 1500 felkelő alkotta. A balszárnyon az
úttól délre eső Debeljača sáncai mögött, valamint a hegy és az Una között csak 300
fegyveres állt készenlétben. Žegar falucska házaiba és az ott emelt állásokba 600 fő
fészkelte be magát. A közvetlenül a határon álló kőből épült vámházban 30 önkéntes
várta a támadást. A bihácsi vezetők rendelkezésére állt még 2000 fő, akik a várban és a
várostól északra tartózkodtak.

A szeptember 7-én reggel kezdődött támadást a balszárnyon az osztrák–magyar 79.
tartalék gyalogezrednek, a jobbszárnyon a 23. gyalogezrednek kellett végrehajtania a
felkelők ellen. Zavaljében tartalékban maradt az 1. közös vadászzászlóalj, a 87. honvéd-
zászlóalj három százada, valamint négy ágyú. Zach tábornok kísérlete Bihács bevételére

⁶⁹ KA AFA 1878 13. Corps 9-518.

⁷⁰ KA AFA 1878 13. Corps 9-462.

⁷¹ KA AFA 1878 13. Corps 9-462/1.

⁷² KA AFA 1878 13. Corps 9-462., 9-462/1., 9-462/2.

⁷³ *Bencze*: i. m. 158–159. o.

kudarccal végződött. Az estig tartó ütközet során a 79. gyalogezred futva menekült vissza a határon túlra, és a 23. is meghátrálásra kényszerült a felkelők tüzeiben, végül a csapatok Zavaljébe húzódtak vissza. A 72. dandár jelentős, több mint 700 fős veszteséget szenvedett. Josef Philippović tábornaszernagy a 28. közös gyalogdandár parancsnokát, Wilhelm Reinländer vezérőrnagyot bízta meg a 72. dandár vezetésével (Zach vezérőrnagy a helyettese lett), a 28. dandárt pedig Szluinból Zavaljébe rendelte erősítésül. Reinländer a határ őrzésére a 87., 88. és 89. honvédszászlóalj, továbbá a 48. közös gyalogezred 3. zászlóalját különítette ki Zavaljétől északra, és öt zászlóaljjal (a 48. gyalogezred 1. és 2. zászlóalja, a 12. vadászzászlóalj, a 76. tartalék gyalogezred 4. és 5. zászlóalja) a határra érkezett.⁷⁴

A szeptember 7-i bihácsi ütközetben a 87. honvédszászlóalj 3. százada báró Knezević István főhadnagy vezetésével a 12. közös tábori tüzezred Samuel Kaiser százados vezette 3. nehézütege mellett fedezetként vett részt. Az üteg a sűrű ködben reggel fél ötkor indult a zavaljei erődéből a császári és királyi 1. tábori vadászzászlóalj 2. századának kísérete mellett, és a vártól 1200 lépésre északra állást foglalt. A 87. honvédszászlóalj 3. százada reggel fél hatkor leváltotta a vadászokat. A 23. közös gyalogezred Debeljača hegyi állások elleni támadásának támogatására a tüzezek négy lövést adtak le 4700 lépés távolságra. Fél nyolckor az üteg harcállásba állt, hogy fedezze az időközben beérkezett 79. közös tartalékezred visszavonulását. A tüzezeket balról erős ellenséges erők támadták, azonban az első lövések heves tüzeléssel visszaverték azokat, az üteg pedig visszahúzódtott az erödhöz. Dél előtt 9 órától fél 12-ig a lövegek Zach tábornok parancsára az 1900 lépés távolságra Žegarban lévő templomot, a 4800 lépésre fekvő Bihácsot és a felkelők sátoztáborát lőtték. Amikor a meghátrálásra kényszerült 79. gyalogezredet összegyűjtötték, az üteg Delića Kula romjai között került felállításra. A honvédszázad a lövegektől balra és jobbra csatárláncba fejlődött az akció végéig, és hevesen tüzelt a rohamozókra. Délután négytől hat óráig az üteg 1500 lépés távolságból a határon található török vámházat lőtte, ahonnan a befészkelte ellenséget sikerült kiűznie, majd tüzét áthelyezte Žegar településre. Zach tábornok parancsára a tüzezek este hatkor a zavaljei erődbe vonultak vissza, ahonnan Žegart és Bihácsot lőtték. Napközben a felkelők oldaláról is viszonzották az ágyútüzet. Az üteg esti elvonulása után a honvédszázad kivált a harcvoalnból. Sem az üteg, sem a honvédszázad nem szenvedett veszteségeket. A honvédek fegyverzetének és felszerelésének egy része azonban a harc közben megrongálódott, sőt valamennyi el is veszett azokból.⁷⁵

A határ hatékonyabb őrizete céljából Musulin ezredes szeptember 7-én a csapatokat táboroztatta, készültségi osztagokat tartott fegyverben, a járőröket szüntelenül kiküldte, így az ellenséget a csapatok számerejét és szándékait illetően sikerült megtévesztenie. Arra a hírre, hogy fegyveres felkelők Bihácsból Klisa felé menetelnek, a honvéddandárparancsnok a Kestenova korita hegyháton felállított őrsöt megerősítette.⁷⁶

Szeptember 8-án reggel nyolckor a Kestenova koritán állomásozó erőktől támadásról szóló jelentés érkezett, mire Musulin a 87. honvédszászlóalj Sarić Károly százados parancsnoksága alatt álló 2. századát erősítésként a helyszínre küldte. A mintegy 300 főből

⁷⁴ *Bencze*: i. m. 198–200. o.

⁷⁵ KA AFA 1878 13. Corps 9-480/16., 9-480/19.

⁷⁶ HL HFP 1878 eln. 2354.

álló ellenség valószínűleg csak az osztrák–magyar csapatok számerejét akarta kipuhatolni, mivel rövid tűzharc után – amelynek során mindkét részről kb. 50 lövést adtak le, és egyik fél sem szenvedett veszteséget – visszahúzódott. Sarić százados, miután meggyőződött a veszély elmúltáról, alakulatával visszatért Alsólapacra.

Szeptember 8-án a doljanei záróvonal állomás parancsnokának jelentése szerint reggel hat órakor 40 fegyveres felkelő áttört a Monarchia határán Grabova Unkánál, ahol három helybéli lakost meggyilkoltak és marháikat elhajtották, a legközelebbi tábororségről kiküldött járőr már későn érkezett oda.

Musulín ezredes Alsólapaczon néhány helybélit beszervezett, akik őt minden, Boszniában előforduló eseményről értesítették. A Zágrábi Főhadparancsnokságtól és a közös Hadügyminisztériumtól felhatalmazást kapott arra, hogy a határvidék harcias lakossága közül a felkelők elleni harcra önként jelentkezőket alkalmazzon. Szeptember 8-át kivéve azonban arra nem nyílt alkalom. A honvéddandár-parancsnok értesült arról, hogy Adalbert Sametz vezérőrnagy csapataival szeptember 8-án elfoglalta Ključot, ahonnan Petrovac felé akar előrenyomulni. A tábornok erőinek a Bravskopolje-hágón történő átkelésének megkönnyítésére Musulín indítványozta a főhadparancsnokságnál, hogy az ellenség jobbszárnyának nyugtalanítására 200 keresztény felkelőt a 87. honvédszászlóalj ügyes altisztjeinek vezetése alatt felhasználhasson. Sametz azonban nem Petrovac felé haladt, ezért a 200 fős csoport bevetésére nem került sor.⁷⁷

Szeptember 10-én jelentés érkezett a honvéd dandárparancsnokságra, miszerint egy 2000 fős basibozuk csapat az Osjecenina-hegyen át Srb irányába menetel, továbbá Kulen Vakuftól és Klisától keletre felkelők gyülekeznek. Musulín ezredes rendeletére egy szakasz Doljanétól Srb-ig a birodalom határa mentén portyázott és felderítést végzett. A többi csapatrészt a határon végig mozgásban volt, hogy a bosnyákok tüntetéseit ellensúlyozza.

Kulen Vakuf előkelői szeptember 11-én kinyilvánították tárgyalási szándékukat, mire Musulín a feltétlen megadást hozta fel tárgyalási alapként. Szeptember 13-án, amikor a Vakufban lakók a megadásra elhatározták magukat, a helységbe érkezett az ismert felkelővezér, Abdagić effendi, és a lakosságot felbujtotta az ellenállásra.

Másnap a honvéddandár-parancsnok megüzente Abdagić effendinek, hogy tud a történekről, és őt teszi felelőssé a következményekért. Három osztrák–magyar gyalogszászad aznap a határon tüntetést hajtott végre.⁷⁸ Musulín a császári és királyi csapatok előrenyomulásának támogatására és a Monarchia területére történő betörések megakadályozására a következő napokban végrehajtott tüntető mozgással, éjjel pedig számos őrtűz gyújtásával elérte, hogy Kulen Vakuf, Orasča, Klisa, Bjelaj és Petrovac lakói otthon maradtak, így a Bihács ellen intézett második támadás során nem vettek részt a harcokban a felkelők oldalán.⁷⁹

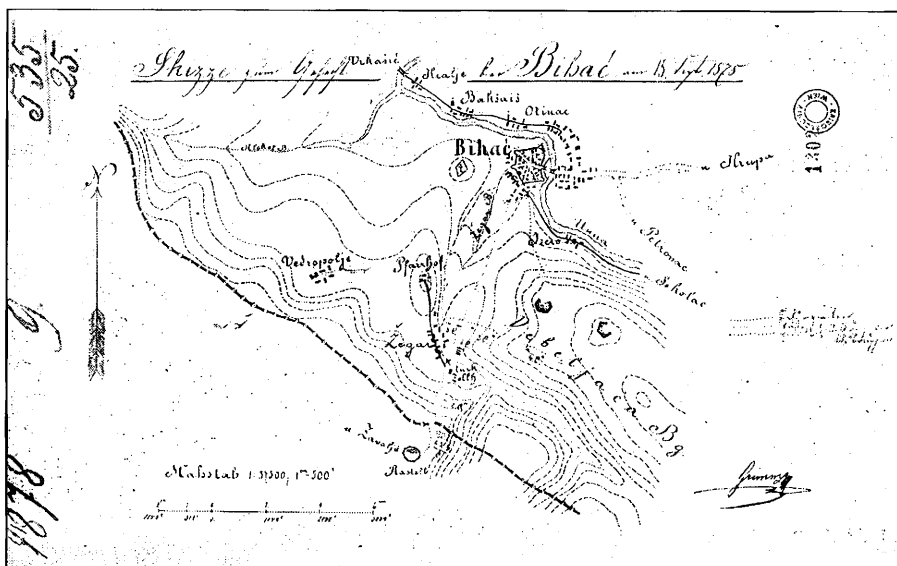
Szeptember 12-én az alsólapaczi záróvonal-parancsnokság a zavaljei 87. honvédszászlóalj felét Nebljujére, másik felét és még egy fél századot Nebljujéről Alsólapacra csoportosította át.⁸⁰

⁷⁷ HL HFP 1878 eln. 2354.

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ HL HFP 1878 eln. 2354.

⁸⁰ KA AFA 1878 13. Corps 9-522.

A Bihács elleni újabb támadást szeptember 15-én a császári és királyi 28. és 72. gyalogdandár csapatai közösen kezdték meg. A 76. tartalékezred Izačić, a 23. gyalogezred és az I. vadászászlóalj pedig Žegar helységet foglalta el.⁸¹

A szeptember 15-i bihácsi ütközetben a 72. közös gyalogdandár parancsnokának a császári és királyi 12. tábori tüzérezred 3. nehézütege – amelynek fedezetét ismételtelen a 87. honvédszászlóalj 3. százada látta el Knezević István főhadnagy parancsnoksága alatt –, valamint az I. közös vartüzérszászlóalj 1. hegyiütegeinek két lövege állt rendelkezésére tartalékként. A nehézütege reggel 8 órakor indult a zavaljei erődéből, majd onnan északra tüzelőállást foglalt a határon, kicsit később pedig előrenyomult Žegar irányába. Napközben a žegari templomot és Bihácsot lőtte. A hegyiütege a határon álló török vámházra, valamint a Debeljača-hegyen húzódó alsó ellenséges sáncokra tüzelt, így támogatva a 28. gyalogdandár támadását. A nehézütege este fél hétkor visszavonult a zavaljei erődbe.⁸²

Reinländer vezérőrnagy szeptember 17-én további két nehézüteget kapott a császári és királyi V. hadtesttől. Háromszoros erőfölénye – a felkelők 3000 emberével szemben 9000 katonát vonultatott fel – tudatában indított végső támadást Bihács elfoglalására. Szeptember 18-án délelőtt kilenc órától az ütegek a Debeljača-hegyet, majd Bihácsot lőtték.⁸³ A 87. honvédszászlóalj 3. százada közben Zavaljét és az ott lévő katonai intézményeket védte.⁸⁴ A felkelők nagy része aznap éjszaka elhagyta a várost, 19-én délután négy órakor a várban maradt Nuri bég alezredes és Hasszán aga őrnagy, oszmán császári tisztek, a bihácsi védelem irányítói átadták a várost a bevonuló osztrák–magyar csapatoknak.⁸⁵

⁸¹ Bánlaky: i. m. 526–527. o.

⁸² KA AFA 1878 13. Corps 9-535/6., 9-535/15., 9-535/16.

⁸³ Bencze: i. m. 202–203. o.

⁸⁴ Die Occupation. i. m. 596–599. o.

⁸⁵ Bencze: i. m. 202–203. o.

A dunai birodalom katonái 28 török tisztet és 88 redif katonát ejtettek foglyul, öt löveget (ebből négy nehézlöveg és egy mozsár), két zászlót, 200 000 puskalöszert, 6000 kg lőport, 200 löfegyvert és 312 szálfegyvert zsákmányoltak.⁸⁶

A város falai alatt szétvert felkelők túlnyomó része hazatért, csak egy 150 fős csapat indult Livno irányába.⁸⁷

A Bihács körül vívott harcokban a közös hadsereg összesen 177 halottat, 741 sebesültet és 33 eltűntet veszített.⁸⁸

Reinländer vezérőrnagy szeptember 20-i parancsában elrendelte, hogy a 72. közös gyalogdandár csapatai másnap nyomuljanak előre Bihács, Melinovac, Medjudražje, Sokolac ellen az Una mentén. Az előretörésben a zavaljei honvédszázadnak is részt kellett vennie, majd visszatérnie állomáshelyére. Zach tábornok aznap Zavaljében kiadott parancsa szerint a helybéli honvédszázadnak az 1. közös táborig vadászszázalóval a Debeljača-hegyre előrenyomuló és ott állást foglaló hegyiüteg fedezetét kellett ellátnia, majd onnan visszatérnie kiindulási helyére.⁸⁹

Musulin ezredes szeptember 20-án felhívást intézett az egyik legtekintélyesebb eljáróhoz, Alajbeg Kulejnovičhoz, hogy a Kulen Vakufban és annak környékén élők feltétel nélkül hódoljanak be. Fenyegetésének nyomatékosságára szeptember 21-én délelőtt tíz órakor Lisičjakon két honvéd és egy 79. közös gyalogezredbeli századdal hadállást vett fel. Kevéssel ezután egy küldöttség Kulen Vakuf, Ostrovica és Havala helységek nevében hódolati feliratot adott át az ezredesnek a határ túloldalán, ahová őt a 87. honvédszázalój egy szakasz erejű járőre is elkísérte.

Szeptember 22-én a honvéddandár parancsnoka két szakasz erejű járőrt küldött ki Klisa, illetve Kulen Vakuf helységekbe, azzal a feladattal, ellenőrizzék, a lakosság betartotta-e az adott szavát. A járőrök hat órai távollét után visszatértek.⁹⁰

Szeptember 23-án Bjelaj is meghódolt egy felirat útján. Szeptember 24-én Kulen Vakuf és Bjelaj lakosai átadták a birtokukban lévő fegyvereket. Szeptember 25-én az egyik eljáró jelentette, hogy bosnyák szökevények aznap éjjel egy vakufi pásztorral magukkal vittek kilenc marhával együtt, amelynek következtében a lakosság ismét fegyvert akar fogni. Szeptember 26-án az újabb lázadás megakadályozására Musulin ezredes személyesen indult Kulen Vakufba a 87. honvédszázalój két és a 79. közös gyalogezred egy századával. Menet közben megszállta Ostrovica és Havala községeket.⁹¹

A bevonulók Kulen Vakufban meglehetősen sok löszert és nagy mennyiségű lőport találtak.⁹² Az ezredes a legelőkelőbb polgárok közül 14 főt kinevezett a község közigaz-

⁸⁶ KA MKSM 1878 69-1/30-170.; AFA 1878 5. Corps 9-70.: Die Occupation. i. m. 606. o.

⁸⁷ HL HFP 1878 eln. 2354.

⁸⁸ Kenedy Géza: Magyar vér Boszniában. Budapest, 1928. 17., 34. o. A közös hadsereg sebesült katonáit a XV., XVI. és XXXVI. számú táborig kórházba, az ógradiskai, a brodi, az eszéki, a péterváradai erőd kórházba, a zágrábi helyőrségi, a zimonyi és a károlyvárosi csapatkórházba, a Kostajnicában, Dvorban, Petrinjában, Zavaljében található gyengélkedőházakba, valamint a mitrovicai, a vinkovcei, az újgradiskai, a szluini városi kórházakba szállították. KA AFA 1878 13. Corps 7/51.

⁸⁹ KA AFA 1878 13. Corps 9-553.

⁹⁰ HL HFP 1878 eln. 2260.

⁹¹ HL HFP 1878 eln. 2354.

⁹² KA MKSM 1878 69-1/30-160/14.

gatási tanácsául, végrehajtó közegeként 20, korábban az oszmán csendőrséghez tartozó fegyverest rendelt alájuk, majd csapataival visszatért Lisičjakba, Boričeváca és Alsólapacra. Szeptember 29-én a 79. közös tartalékezred két százada vonult be helyőrségként Kulen Vakuf-ba.⁹³

Szeptember 26–29. között, valamint október 20. és november 12. között 8-10 fős járőrök éjjel-nappal folyamatosan járőröztek az Una bal partjáig terjedő területen, azzal a feladattal, hogy a terepet a bosnyák szökevényektől megtisztítsák. A járőrök egy óra elteltével visszatértek osztagaikhoz. Néhány, szakasz erejű járőrt az Unán túl elterülő terpszakaszra is átküldtek, felderítendő, hogy a felkelők nem csoportosulnak-e arrafelé.⁹⁴

1878. október 19-én Musulin Emilt felmentették az alsólapaczi parancsnokságából. Az ezredes előjáróinak írt összefoglaló jelentésében kiemelte a honvédek szolgálatuk közben tanúsított fegyelmét és kiváló harckészségét.⁹⁵

A 88. honvédszászlóalj 4. százada a Zágربی Főhadparancsnokság rendeletére augusztus 29-én Zeljaváról Nova Kršljára települt.⁹⁶

Szeptember 1-jén a 28. közös dandárparancsnokságnak rendelték alá a szluini és a rakoviciai záróvonal-parancsnokságot, valamint a 88. és 89. honvédszászlóalj alájuk besztott egységeit.⁹⁷ Akkor a 88. honvédszászlóalj egy százada Prosičeni Kamenben, egy százada Ljeskovacon, egy százada a trénnel Rakovicán tartózkodott, egy századot Petrovselóából Nova Kršljába küldtek.⁹⁸

Időközben az alakulat egységeit átcsoportosították. Szeptember 6-án a 88. honvédszászlóalj-parancsnokság Nova Kršlján rendezkedett be, aznap délután a Rakovicán tartózkodó honvédszázadot Petrovselóra, a Kršlján lévőt Sadilovacra küldték. Ljeskovacon (a 12. közös vadászszászlóaljjal együtt), Prosičeni Kamenben, Sadilovacon, Petrovselón egy-egy 88-as honvédszázad állomásozott.⁹⁹ A 28. közös gyalogdandár Szluinban tartózkodó parancsnoksága a 76. tartalék gyalogezred 5. zászlóalját még aznap Rakovicára és Grabovára irányította, ahol az határbiztosítási feladatokat látott el.¹⁰⁰

Szeptember 7-én a 88. honvédszászlóalj 1. és 3. századát kivonták Prosičeni Kamenből, helyükre a 76. közös tartalékezred 5. zászlóaljának századai kerültek.¹⁰¹

A boszniai Tržac lakosai szeptember 7-én kezdték beszolgáltatni fegyvereiket a 88. honvédszászlóaljnak. Másnap a honvédek Tržac, Grabovac és Platnica településeket átkutatták. A talált fegyvereket Szallopek Károly százados felügyelete alatt Prosičeni Kamenbe vitték. Szeptember 8-án este a 88. zászlóalj fél százada a Zavaljéból Heinrich Adam hadnagy parancsnoksága alatt érkező I. számú lőszeroszlop kíséretét látta el.¹⁰²

⁹³ HL HFP 1878 eln. 2354.; KA AFA 1878. 13. Corps 9-595/6.

⁹⁴ HL HFP 1878 eln. 2260.

⁹⁵ HL HFP 1878 eln. 2354.

⁹⁶ KA AFA 1878 13. Corps 8-607.

⁹⁷ KA AFA 1878 13. Corps 9-444.

⁹⁸ KA AFA 1878 13. Corps 8-608.

⁹⁹ KA AFA 1878 13. Corps 9-455.

¹⁰⁰ Die Occupation. i. m. 571–573. o.

¹⁰¹ KA AFA 1878 13. Corps 9-485.

¹⁰² KA AFA 1878 13. Corps 10-24.

A Petrovoselón tartózkodó 79. közös tartalékezred balszárnyának biztosítására és Izačić megfigyelésére a 88. honvédszászlóalj fél százada szeptember 7-én este tíz órakeret a határon lévő Abdic brdo magaslatra nyomult előre.¹⁰³

Szeptember 8-án a Prosičeni Kamenben működő záróvonal-parancsnokság riadóztatta a 88. honvédszászlóalj 1. és 3. századát, amelyek az erőd környékét szállták meg, majd őrzőparancsnokot küldött ki Ljeskovac irányába. Prosičeni Kamennél a honvédszázadok mintegy 600 főt számláló felkelőcsoporttal csaptak össze. A délután egy órakeret kezdődött és estig tartó harc során Pavich Károly zászlóaljparancsnok maga is lövöldözött az ellenségre. A 3. század egy halottat, az 1. század egy sebesültet veszített, akit a Szluinban lévő városi kórházba szállítottak. A felkelők tetemes veszteségeket szenvedtek. A zászlóaljparancsnokság jelentése szerint a két század már két napja kenyér nélkül harcolt.¹⁰⁴

A Bihács környéki harcokban szeptember 7-én megsebesült 363 katona Zavaljéból Otocsáczra kísérésében a Petrovoselóban állomásozó 88-as honvédszázad is részt vett.¹⁰⁵

Az osztrák–magyar csapatok Bihács elleni támadásának felújítása előtt – mivel a Károlyváros–Zavalje hadtápvonalat a felkelők betörései fenyegették – a határőrizetet újból szabályozták.¹⁰⁶ Szeptember 10-én a 88. honvédszászlóalj két százada Prosičeni Kamenben, egy százada Sadilovacon, egy százada Petrovoselón látta el feladatait.¹⁰⁷

Aznap a 48. közös gyalogezeret Furjan, Basara és Nova Kršlja körzetében állomásozó 3. zászlóaljának kérésére a 88. honvédszászlóalj egy fél századát Nova Kršljáról Ljeskovacra irányították, amely másnaptól az onnan elvonuló 12. közös vadászzászlóalj határőrizeti teendőit vette át.¹⁰⁸

A 88. honvédszászlóalj 1. százada szeptember 15-én Ljeskovacnál, 3. százada pedig Prosičeni Kamennél hajtott végre sikeres demonstrációt, azzal a céllal, hogy a császári és királyi csapatok Bihács elleni fő támadási irányáról az ellenség figyelmét elvonják.¹⁰⁹ A két honvédszázad harca délelőtt tíz órától este fél hatig tartott. Az összecsapásban egy honvéd meghalt, egy pedig megsebesült.¹¹⁰ Közben a 48. közös gyalogezeret 9. százada, melyet aznap reggel Nova Kršljáról Prosičeni Kamenbe küldtek, egy lövést sem adott le. Az erődemonstráció hatott a felkelőkre, akik Izačić irányába húzódtak vissza.¹¹¹

A bosnyák harcosok egy csoportja aznap Izačić ellen is támadást intézett. A kialakult összetűzésben a 48. közös gyalogezeret alakulataival együtt a 88. honvédszászlóalj századai is hevesen tüzeltek a támadókra. A zászlóalj Sesták Márton főhadnagy vezette petrovoselói 2. százada a 28. közös gyalogdandár balszárnyát fedezte, a honvédszázad egy szakasza pedig lövegfedeztetet adott.¹¹²

¹⁰³ KA AFA 1878 13. Corps 9-480/13.

¹⁰⁴ KA MKSM 1878 69-1/30-160/1.; AFA 1878. 13. Corps 9-489., 9-489/5.; II. Armeecommando 9-68.

¹⁰⁵ KA AFA 1878 13. Corps 9-498/5.

¹⁰⁶ Die Occupation. i. m. 586–589. o.

¹⁰⁷ KA AFA 1878 13. Corps 9-497/14.

¹⁰⁸ KA AFA 1878 13. Corps 9-508.

¹⁰⁹ Breit József: Bosznia és Hercegovina 1878. évi megszállása. HL Tanulmánygyűjtemény 772. számú tanulmány, 55–56. o.; Bánlaky: i. m. 526–527. o.; HL HFP 1878 eln. 2077.

¹¹⁰ KA MKSM 1878 69-1/30-166.

¹¹¹ KA AFA 1878 13. Corps 9-536.

¹¹² KA AFA 1878 13. Corps 10-190.

Szeptember 21-ről 22-re virradó éjjel a 88. zászlóalj egy őrvezetőből és két honvédből álló járőre Petrovoselóból indulva az Izačić melletti felkelőtábort derítette fel.¹¹³

Pavich Károly százados szeptember 23-án kelt jelentésében Tržac, szeptember 25-én már Sturlic, Kladuša, Peći, Bužim lakóinak ellenséges magatartásáról és gyülekezéséről számolt be feletteseinek.¹¹⁴

Szeptember 26-án délután a 88. zászlóalj 2. századának parancsnoka, Sesták főhadnagy Petrovoselóban négy izačići lakost feltartóztatott, akik a határon átadták fegyvereiket a honvédeknek. Sesták másnap délelőtt 11-12 óra között eredménytelen tárgyalást folytatott Izačić lakosságának fegyver-beszolgáltatásáról.¹¹⁵

Szeptember 30-án Tržac előjárói hűségnyilatkozatot tettek Ferenc Józsefnek, amelyet osztrák–magyar részről Pavich százados, a 88. honvédzászlóalj parancsnoka írt alá Prosičeni Kamenben.¹¹⁶

Tržac lakosai október 6-án tömegesen szolgáltatták be fegyvereiket a falu papjának vezetésével. Összesen 133 puská, 100 pisztoly, 14 handzsár, 1 szablya, 18 bajonett került így a 88-as honvédekhez,¹¹⁷ amelyeket a Prosičeni Kamenben lévő erődben őriztek. A zászlóaljparancsnok aznap Prosičeni Kamenből három szakaszt a Cazinba tartó élelmezési oszlop védelmére küldött. Ljeskovacról három szakaszt Prosičeni Kamenbe rendelt, és az ottani másfél századdal másnap Tržacba vonult. A falu átvizsgálása október 7-én délelőtt tíz órakor kezdődött, és délután fél kettőig tartott.¹¹⁸

Október 6-án egy, a 88. zászlóalj harmadik századába tartozó, tizenkét emberből álló járőr Prosičeni Kamenből Cazin–Peći és Bužim útvonalon Reinländer tábornok számára postát szállított. E járőr három napig maradt távol. Az első század három szakasza október 6-án a 76. közös gyalogezred egyik századát kísérte Tržac-on át Klatinceig, majd visszatért állomáshelyére. A zászlóalj harmadik százada ugyanaznap Mutnikban tartózkodott fél napon át, mint a császári és királyi 48. gyalogezred élelmezési oszlopának fedezete.¹¹⁹

A zászlóalj első századának három szakasza október 7-én Tržac, Klatince, Brubovac helységeket fegyverezte le. A rákövetkező napon a zászlóalj harmadik századának egy szakaszát a 28. közös gyalogdandár és Reinländer tábornok csapatparancsnoksága számára küldött, a Peći–Bužim–Kladuša útvonalon közlekedő postaszállítmány mellé fedezetül osztották be, amely három nap elmúltával tért vissza állomáshelyére.¹²⁰

A 88. honvédzászlóalj 2. századának fele október 9-én a Prosičeni Kamenbe tartó lőszeroszlopot kísérte fedezetként, a Prosičeni Kamenben állomásozó század egy szakasza sebesülteket kísért Szluinba, egy szakasza pedig a Pećibe tartó posta kíséretét látta el.¹²¹

¹¹³ HL HFP 1878 eln. 2260.

¹¹⁴ KA AFA 1878 13. Corps 9-586/1., 9-588.

¹¹⁵ KA AFA 1878 13. Corps 9-587., 9-587/1., 9-587/2.

¹¹⁶ KA AFA 1878 13. Corps 9-589/2., és 10-7.

¹¹⁷ KA AFA 1878 13. Corps 10-20/2., 10-20/4., 10-20/21/2.

¹¹⁸ KA AFA 1878 10-20/3.

¹¹⁹ HL HFP 1878 eln. 2260.

¹²⁰ Uo.

¹²¹ KA AFA 1878 13. Corps 10-34/3.

A 48. közös gyalogezred 11. és 12. százada a 88. honvédzászlóalj első századának felével együtt október 10-én Peći, Tržac, Sturlic, Blatnica falvakat vizsgálta át, azonban a házkutatások során csupán hat pisztolyt és egy karabélyt találtak, mivel az ott lakók a fegyvereket már korábban beszolgáltatták. A tervek szerint az akcióban a 89. honvédzászlóalj fél századának is részt kellett volna vennie Komesaracból, de Reinländer vezérőrnagy parancsára a 89. zászlóaljat Kladuša körbezárására vették igénybe.¹²²

A császári és királyi 28. gyalogdandár parancsnoka október 12-i parancsában elrendelte, hogy a 48. közös gyalogezredben szolgáló Joseph Lönhard őrnagy a záróvonal-parancsnokságot Pavich Károly századosnak adja át Prosičeni Kamenben. A 88. és 89. honvédzászlóaljak parancsnokságát Franz Buchta ezredesnek, a helyben állomásozó 28. gyalogdandár új parancsnokának rendelték alá. Pavich új beosztását október 16-án vette át.¹²³ Sertić György főhadnagy a 88. honvédzászlóalj egy szakaszával október 12-én postakíséretként érkezett Pećiből Kladušába, ahonnan a postával együtt visszaküldték Bihács-ba.¹²⁴

A 88. zászlóalj első századának egy szakasza október 18-án Mutnik településen egy élelmiszeroszlop fedezetét látta el.¹²⁵ Október 20-án a harmadik század három szakasza Tržac, Klatnica, Grabovnica községek felderítését végezte és törvényeket hirdetett ki.¹²⁶ Aznap a zászlóalj egységeinek egy lőszeroszlopot kellett kísérniük Szluinig, onnan Kladušáig ezt a feladatot már a 89. honvédzászlóalj osztagai végezték.¹²⁷

A 88. honvédzászlóalj október 22-én a 28. közös gyalogdandár parancsnokának leadott jelentése szerint Pećiből összesen 89 elöltöltő puskát, 111 pisztolyt, 22 Sniderpuskát, 10 szablyát, 21 handzsárt, 13 szuronyt szolgáltattak be Prosičeni Kamenbe.¹²⁸

Október 23-án az alakulat első százada Sturlic helységet ellenőrizte.¹²⁹ Október 24. és november 1. között a zászlóalj minden nap kisebb járőröket küldött ki a Mutnik, Grabovac, Klatnica, Tržac közötti terep közlekedésének és hídjainak szemmel tartására.¹³⁰

A 89. honvédzászlóalj parancsnokának szeptember 4-i szluini jelentése szerint a zászlóalj Valisselóban állomásozó 2. századát egy altiszt irányította, és azt egy 20 honvédből álló Maljevaban tartózkodó alegység biztosította. Maljevacból a 79. honvédzászlóalj Svinicában szolgálatot teljesítő alegységével az összeköttetést járőrök tartották fenn. Valisselóból Maljevac és Komesarac irányába a terepet megerősített járőrök ellenőrizték. Basara állomásról rendszeres éjjel-nappali járőrözést folytattak Komesarac és Ljeskovac irányába, utóbbi településen a 88. honvéd zászlóaljjal is fenntartva a kapcsolatot. Basarától a határig húzódó területet éjszakánként két – egyenként egy altisztból és hat honvédből álló – tábori őrs, továbbá éjjel-nappal egy altisztet, egy zenészt és három honvédet magába foglaló állomásőrség, valamint egy – hat honvédet és egy altisztet számláló – készségi szakasz tartotta megfigyelés alatt, utóbbit veszély esetén még egy

¹²² KA AFA 1878 13. Corps 10-45.

¹²³ KA AFA 1878 13. Corps 10-49., 10-50/5., 13-77/8., 10-149.

¹²⁴ KA AFA 1878 13. Corps 10-54/9.

¹²⁵ HL HFP 1878 eln. 2260.

¹²⁶ Uo.

¹²⁷ KA AFA 1878 13. Corps 10-54/54.

¹²⁸ KA AFA 1878 13. Corps 13-69/17.

¹²⁹ HL HFP 1878 eln. 2260.

¹³⁰ Uo.

szakasszal megerősítették. A 2. századdal való összekötetésről és a levélküldönc forgalomról a Szluinban állomásozó 1. század gondoskodott.¹³¹

A császári és királyi Zágrábi Főhadparancsnokság utasítására a 89. zászlóalj törzse és 1. százada szeptember 7-én Szluinból Valisselóra települt.¹³² A maljevaci alegységet a Valisselóban lévő 2. század erőiből erősítették meg.¹³³

Az erőátcsoportosítások eredményeként szeptember 10-én a 89. honvédzászlóalj egy százada Valisselóban, egy Maljevacban, egy Komesaracon, fél százada pedig – amely aznap érkezett oda Károlyvárosból – Szluinban állomásozott.¹³⁴ A zászlóalj Valisselóban diszlokált százada szeptember 15-én a Bihács körüli ellenséges mozgásokról tett jelentést.¹³⁵ A határőrizetben részt vevő honvédzászlóaljak, illetőleg századok parancsnokai folyamatosan jelentették az ellenség határ menti mozgását, erőátcsoportosításait előljáróknak, akik a híreket Zágrábra továbbították.¹³⁶ Mikec József százados, a 89. honvédzászlóalj parancsnoka október 6-án úgy értesült, hogy Kladušában 900 török állomásozik két ágyúval.¹³⁷ Másnapi jelentésében arról számolt be, hogy a felkelők Buhačánál elsáncolták magukat. Ennek következtében Maljevacban megerősítette a járőröket.¹³⁸ A 89. zászlóalj harmadik százada október 7-én Komesaracból Pečibe kísért egy lőszeroszlopot, ahonnan csak másnap délelőtt tért vissza.¹³⁹

Reinländer tábornok október 8-án elrendelte, hogy a felkelők által leadott fegyvereket a károlyvárosi szertárba szállítsák. A Winchester-puskák felhasználását a II. hadsereg parancsnoksága tervbe vette.¹⁴⁰ A 89. honvédzászlóalj-parancsnokság október 8-án Valisselóból a tábornoknak küldött jelentése szerint Peči lakosainak fegyverbeszolgáltatása folyamatban van, amelyeket majd a Kladušában begyűjtött fegyverekkel együtt Károlyvárosba küldenek, a közöttük található Winchester-puskákat természetesen megkímélik.¹⁴¹

Bihács eleste után Krupa, Bužim, Ribac, Tržac, Cazin és Mutnik helységek előljárói kinyilvánították megadási szándékukat az osztrák–magyar hatóságoknak, és beszállították az összegyűjtött fegyvereket. Az Unától északnyugatra lévő hegyekben azonban a lakosság a harc folytatása mellett döntött, és csatlakozott a Hasszán Salkić vezetésével Bihácsból visszavonult felkelőkhöz. 3000 harcos gyűlt össze Peči mellett, Kladuša várában és környékén egy 900 fős csoport sáncolta el magát.¹⁴²

A felkelők október 7-én Pečinel elszenvedett vereségét követően került sor Velika Kladuša ostromára, amely az okkupáció végső, október 9-től 20-ig tartó hadművelete

¹³¹ KA AFA 1878 13. Corps 9-458.

¹³² KA AFA 1878 13. Corps 9-458/4.

¹³³ KA AFA 1878 13. Corps 9-458/3.

¹³⁴ KA AFA 1878 13. Corps 9-497/14., 9-507.

¹³⁵ KA AFA 1878 13. Corps 9-532/2.

¹³⁶ KA AFA 1878. 13. Corps 9-487., 9-488.

¹³⁷ KA AFA 1878 13. Corps 10-21.

¹³⁸ KA AFA 1878 13. Corps 10-21/1.

¹³⁹ HL HFP 1878 eln. 2260.

¹⁴⁰ KA AFA 1878 13. Corps 10-25.

¹⁴¹ KA AFA 1878 13. Corps 10-27.

¹⁴² *Bencze*: i. m. 213. o.

volt. Október 9-én a 72. közös dandárparancsnokság a császári és királyi 1. tábori vadászászlóalj, valamint a 89. honvédszászlóalj küldte a felkelők utolsó erősségének körülzárására és a település lefegyverzésére.¹⁴³ Az ostromban részt vevő honvédalakulatot Staro selóból látták el.¹⁴⁴ A valisselói záróvonal-állomást közben a zászlóalj szluzini fél százada szállta meg.¹⁴⁵

Kladuša vára egy 224 méter tengerszint feletti magasságú hegykúpon állt, az öt méter magas, másfél méter széles, sok lőréssel ellátott kőfalakat három toronyszerű bástya védte. A védők nagy része még a bekerítés befejezése előtt elhagyta az erősséget és elmenekült. Kilenc felkelő maradt vissza, akik 12 napon át olyan ellenállást tanúsítottak, hogy a támadók visszariadtak egy rohamtól. Az erődöt a Mikec százados vezette 89. honvédszászlóalj három százada¹⁴⁶ északról és nyugatról, míg a Georg Fischer százados (aki egyben az ostromcsapatok parancsnoka is volt) irányította 1. közös vadászászlóalj október 9-én este délről és keletről zárta körbe. Október 10-én reggel hat órakor az ostromlói csapatok tüzet nyitottak az erődön kívül rekedt felkelőkre, amelyet azok puska- és ágyútűzzel viszonyoztak. Az osztrák–magyar előőrsek a magaslat lábáig nyomultak előre, ahol lövészárkot ástak és befészkeltek magukat a település házaiba. A nap folyamán Kladuša helységet lefegyverezték. A császári és királyi 1. vartüzérszászlóalj 1. hegyi ütege a szemközti elhelyezkedő Keserovića brdo-ból délután háromnegyed négytől hatig lötte a várat.¹⁴⁷

A következő két napon a felkelők és az ostromlók kölcsönösen és hevesen lötték egymást ágyúkból és puskákból. Október 13-án a Zágrábi Főhadparancsnokság a 89. honvédszászlóalj három századát korábbi állomáshelyeikre rendelte vissza. Az 1. vadászászlóalj 3. és 4. százada vette át azok helyét a körülzárásban.¹⁴⁸ Az ostromban október 18-tól a 12. közös vadászászlóalj és a 76. gyalogezred 5. zászlóalja is részt vett.¹⁴⁹ Október 20-án reggel a császári és királyi 12. vadászászlóalj két szakasza harc nélkül elfoglalta Kladuša várát.¹⁵⁰ A bevonuló csapatok az erődöt üresen találták, ugyanis az utolsó négy életben maradt felkelő a döntő roham előtt, hajnalban elmenekült.¹⁵¹ A bevonuló osztrák–magyar katonák egy zászlót, három vasból készült ágyút, löszert és ételmet zsákmányoltak.¹⁵²

Október 11-én a Bihácsból Nova Kršlján át Staro selóba tartó, a 4. közös tábori tüzérezred Martin Strunk főhadnagya által vezetett XII/5. számú löszeroszlopot Valisselo és Maljevac között félúton mintegy 20, Kladuša környékéről érkezett felkelő támadta meg. A fedezet, amelyet a 89. honvédszászlóalj egy osztaga adott és Pazderian tiszthelyettes vezetett, több lövést is leadott rájuk.¹⁵³

¹⁴³ KA AFA 1878 13. Corps 10-54/4.

¹⁴⁴ Uo.

¹⁴⁵ KA MKSM 1878 69-1/30-183/2.

¹⁴⁶ KA MKSM 1878. 69-1/30-183/2.

¹⁴⁷ Die Occupation. i. m. 849–851. o.

¹⁴⁸ Uo. 849–851. o.

¹⁴⁹ Uo. 852–853. o.

¹⁵⁰ KA AFA 1878 13. Corps 10-54/65.

¹⁵¹ *Bencze* i.m. 213., 218. o.

¹⁵² KA MKSM 1878 69-1/30-183/7.

¹⁵³ Die Occupation. i. m. 849–851. o.

Október 12-én a felkelők Kladušában összegyűjtött puskáit és szálfegyvereit a 89. honvédzászlóaljnak küldték el Valisselóba.¹⁵⁴

A zászlóalj századai október 14-én beérkeztek korábbi állomáshelyeikre: Maljevaca, Komesaraca, egy fél század pedig Valisselóra.¹⁵⁵

Október 18-án a 89. honvédzászlóalj másfél százada Valisselóban, egy százada Komesaracón, fél százada Szluinban, fél százada Károlyvárosban, fél százada Maljevacon tartózkodott, az alegységek közötti összeköttetést őrzáratokkal biztosították.¹⁵⁶

Az osztrák–magyar hadvezetés a határőrizetet a honvédzászlóaljak hazaszállítása és leszerelése után is fenntartotta, majd 1878. november 7-én részletes rendeletet bocsátott ki annak működéséről. A határmenti záróvonal-szolgálatot aznap már az alábbi k. u. k. csapatok látták el: a 61. közös gyalogezred két százada (Zimony), az 58. közös gyalogezred 3. zászlóaljának parancsnoksága (Ógradiska), a 72. közös tartalékezred 5. zászlóaljának parancsnoksága (Kostajnica), a 72. gyalogezred tartalékezredének parancsnoksága (Glina), a 76. gyalogezred 4. zászlóaljának parancsnoksága (Szluin), a 71. gyalogezred 5. zászlóaljának parancsnoksága (Prosičeni Kamen), a 12. közös vadászászlóalj (Gračac), végül a 23. gyalogezred egy zászlóalja (Zavalje).¹⁵⁷

A honvédek részvétele a menekültek ellenőrzésében

A Boszniából érkező menekültek feltartóztatása, ellenőrzése, lefegyverzése sok munkát adott a honvédeknek és kiemelt fontossággal bírt. Franz Philippović tábornok augusztus 26-án kiadott intézkedésében úgy vélte, amíg egyes menekültek lépik át a birodalom határát, addig horvát területen kell őket elszállásolni. Csoportos átlépés esetén egy 1876-ban kiadott rendelkezés az irányadó, melyben az áll: a bosnyák területről érkezőket a lefegyverzés után internálni kell, a továbbiakban a polgári hatóságok gondoskodnak róluk, az elkobzott fegyverek, lőszer és járművek elkülönítve Eszékre, Károlyvárosba és Péterváradra voltak szállítandók.¹⁵⁸ Reinländer tábornok szeptember 22-én Musulin Emil ezredesnek küldött táviratában kérte, hogy a menekülteket mindenképpen tartóztassák fel és fegyverezzék le a Monarchia határán.¹⁵⁹

A hadműveletek előrehaladtával egyre több menekült érkezett a határra, így például szeptember 26-án egyszerre sokan léptek Alsólapacznál Ausztria–Magyarország területére.¹⁶⁰

A honvédzászlóaljak rendelkezésre álló erői elégtelenek voltak ahhoz, hogy teljes mértékben fel tudják tartóztatni a felkelők csoportjait, megakadályozzák az ellenség, továbbá a menekültek határon történő átlépését, illetőleg a dunai birodalom területén már internált személyek visszaszívargását. Ezt Franz Philippović tábornok is elismerte, sőt többször a honvédalakulatok számának növelésére tett javaslatot Bécsnek. (Musulin ezredes szinte fo-

¹⁵⁴ KA AFA 1878 13. Corps 10-54/8.

¹⁵⁵ KA AFA 1878 13. Corps 10-54/17., 10-54-21.

¹⁵⁶ KA AFA 1878 13. Corps 10-172.

¹⁵⁷ KA AFA 1878 13. Corps 10-7/1., 10-7/2.

¹⁵⁸ KA AFA 1878 13. Corps 8-594.

¹⁵⁹ KA MKSM 1878 69-1/30-170.

¹⁶⁰ KA AFA 1878 13. Corps 9-595/3.

lyamatosan kérte előjárótól a határörizet megerősítését.) A Reinländer vezérőrnagy vezet-
te közös hadseregbeli csapatoktól azonban nem vonhattak el erősítést a határon felállított
kordonhoz, azt ugyanis a II. hadsereg parancsnoksága nem engedte. Mindezek ismeretében
igen felelősségteljes volt a honvédek szolgálata, hiszen igen sok illegálisan átkelőt kellett
feltartóztatniuk, ami magától értetődően nem mindig járt sikerrel.¹⁶¹

A császári és királyi Zágrábi Főhadparancsnokság a menekülteket befogadó interná-
lótáborok ellenőrzésére, azok rendjének szigorítására adott utasítást. Elrendelték az in-
ternálási rend bármilyen áthágásának kemény büntetését. A katonai hatóságoknak fo-
lyamatosan jelenteni kellett az újonnan érkezettek számát és az átlépésük helyét. A
menekülteket gondosan őrizték és felügyelték. A táborokban lévők ritkán sértették meg
az előírásokat, csak az előjárók írásos engedélyével hagyhatták el az internálás helyét.
Kiderült, hogy az a hír, miszerint a Horvátországban internált menekültek a Bihács elleni
hadműveletek idején nagy tömegekben lépték át a határt és vettek részt a boszniai har-
cokban, alaptalannak bizonyult, csupán a mohamedán felkelők híresztelték azt, hogy a
keresztények ellenében megtarthassák fegyvereiket.

Az internálótáborok Zágrábi Főhadparancsnokság által elrendelt és szeptember 28.
valamint október 5. között Stefan Sterbac, a főhadparancsnokság belső osztályának titká-
ra által elvégzett felülvizsgálata során a következőket állapították meg az osztrák-
magyar hatóságok: a gračaci járásban 8762 boszniai menekültet tartottak nyilván, akik
közül 188 személy nem jelent meg a felülvizsgálaton. Udbina környékén 3184 menekül-
tet internáltak, közülük 16 engedély nélkül volt távol a revíziókor. A gospići járás terüle-
tén 3804 menekült szerepelt a nyilvántartásban, közülük 56-an voltak távol az ellenőrzés
időpontjában. Perušić körzetében 5260 embert internáltak, közülük 39-en voltak enge-
dély nélkül távol. Az otocsácsi járásban 4311 internált személy volt, közülük 24-en nem
jelentek meg a revízió alkalmából rendezett gyűlésen. Bründl (Brinje) környékén 1197
internált személyt regisztráltak, közülük összesen 28 fő volt távol. Az ogulini járásban az
1580 internált menekült közül 37 személy volt igazoltan távol. Vrginmost körzetében
1504 főt tartottak nyilván, közülük 24-en voltak távol engedéllyel. A glinai járás terüle-
tén a 4266 összeírt internált közül senki sem hiányzott. Petrinja közelében 5952 főt tar-
tottak őrizet alatt, közülük 16 fő engedéllyel volt távol.¹⁶²

Az elfogott török tisztakat osztrák-magyar részről hadifoglyoknak tekintették.¹⁶³ A
Zágrábi Főhadparancsnokság szeptember 16-i rendelkezései szerint a reguláris török
tisztakat és katonákat, mivel a Monarchia az Oszmán Birodalommal nem állt háborúban,
visszaküldték hazájukba, az elkobzott vagy leadott hadianyagot pedig ideiglenesen elrak-
tározták. A foglyokból megfelelő kísérettel szállítmányokat állítottak össze és az epiroszi
Prevezában átadták a török hatóságoknak. A Száva folyóhoz érkezetteket Triesztbe szál-
lították. A már internált török katonákat azonnal szabadon engedték.¹⁶⁴

¹⁶¹ KA MKSM 1878 69-1/30-175.; AFA 1878 13. Corps 9-595/2.

¹⁶² KA MKSM 1878 69-1/30-175.

¹⁶³ KA AFA 1878 13. Corps 9-568.

¹⁶⁴ KA AFA 1878 13. Corps 9-349.

A honvédalakulatok leszerelése

A honvédség alakulatainak demobilizálását nagyjából a közös hadsereggel egyszerre hajtották végre. Ferenc József október 15-én elrendelte a 3., 65. és 66., valamint a VII. honvédkerület hadiállománya emelt hat honvédzászlóaljának teljes leszerelését.¹⁶⁵

Október 17-én elkezdődött az okkupációban részt vett erők, így a honvédcapatok demobilizálása.¹⁶⁶ Azokon az állomáshelyeken, ahol együtt teljesítettek szolgálatot, a közös parancsnokságok a honvédcapatoktól napiparancsban vettek búcsút.¹⁶⁷

A 65. honvédzászlóalj állományából 344 szabadságolt honvéd már október 19-én Székesfehérvárra érkezett.¹⁶⁸

A 66. zászlóalj két százada október 31-én tért vissza békeállomáshelyére, Paksra.¹⁶⁹

A 3. honvédzászlóalj november 1-jén 17 tiszttel, 607 főnyi legénységgel, 9 lóval, két járművel és öt tonna málhával gőzhajon érkezett Szegedre. A békeállomáshelyre történt megérkezés után a zászlóalj létszámát a rendszeresített békeállományra csökkentették, az e fölötti tiszteket és legénységet azonnal szabadságolták. A szolgálati célra még alkalmas lovakat a 4. honvéd lovasezred kecskeméti osztályához szállították, a szolgálatképteleneket elárvereztették.¹⁷⁰

Ferenc József 1878. október 28-án elrendelte, hogy a 77. honvédzászlóalj hadiállománya kiegészített, Molnár Sándor főhadnagy irányította 5. századát békelétszámmra csökkentsék. Egyidejűleg a század legénységi békeállományát 67 főben határozta meg. A honvédek leszerelését november 12-én részben Fiumében, részben Nagykanizsán kellett végrehajtani.¹⁷¹

A 83. honvéd gyalogdandár mozgósított zászlóaljainak leszerelését az alábbi módon vitték végbe: a zászlóaljtorzsek, századok és pótcsapatok létszámát a lehető leggyorsabban a rendszeresített békeállományra csökkentették, a békelétszámon felüli legénységet, valamint a szabadságolt állományú (tartalékos) tiszteket és hadapródokat a leszerelés után azonnal szabadságolták. A zászlóaljknál szolgált ezredorvosokat különböző honvédalakulatokhoz osztották be. A tényleges állományú tiszteket és hadapródokat a 83. gyalogdandár zászlóaljainál arányosan osztották szét, ugyanakkor a mozgósításkor a 84. gyalogdandártól kapott tiszteket eredeti alakulataikhoz helyezték vissza. A dandár zászlóaljaihoz felavatott hámos, illetve a zászlóalj-segédtsztek számára a 10. honvéd lovasezredtől beosztott hámoslovakat az alakulatok leszerelése után a 10. honvéd lovasezred parancsnoka és állatorvosa azonnal osztályozta, mégpedig a 79. honvédzászlóalj lovait Varasdon, a 80. zászlóaljét Zágrábban, a 83. zászlóaljét Sziszekén, a 87., 88. és 89. zászlóaljkat pedig Károlyvárosban. A szolgálatképesnek talált hámoslovakat a 10. lovasezred 1. és 2. százada között osztották el. A hámos lovakat idomították, a segédtszti lovakat

¹⁶⁵ HL HFP 1878 eln. 2036.; KA MKSM 1878 69-1/42-1., 69-1/42-2., 69-1/42-5/1.

¹⁶⁶ KA AFA 1878 II. Armeecommando 10-35.

¹⁶⁷ HL HFP 1878 eln. 2494.

¹⁶⁸ HL HFP 1878 eln. 2025.

¹⁶⁹ HL HFP 1878 eln. 2133., 2170.

¹⁷⁰ HL HFP 1878 eln. 2066.

¹⁷¹ HL HFP 1878 eln. 2123.; KA MKSM 1878 69-1/42-4.

pedig vállalkozóknak adták ki.¹⁷² Az alkalmatlan állatokat hetivásáron árvezették el. A zászlóaljak leszereléséről a honvédelmi miniszternek jelentést terjesztettek fel.

A 25. honvéd feldandár alakulatai néhány nappal korábban értek vissza állomáshelyeikre. A 83. honvédzászlóalj október 25-én érkezett meg Sziszekre. A honvédelmi tárca első embere már másnap elrendelte demobilizálását, továbbá utasította a VII. honvédkerületi parancsnokságot, hogy a 80. honvédzászlóaljat november 1-jén Zágrábban, a 79. zászlóaljat november 2-án Varasdon szereljék le.¹⁷³

A Zágrábi Főhadparancsnokság november 1-jei tervei szerint a 88. és 89. honvédzászlóalj november 10-én, a 87. zászlóalj november 14-17. között érkezett vissza békeállomáshelyére.¹⁷⁴

A honvédcsapatok tevékenységének elismerése

A honvédek legfelsőbb helyről történő elismerése sem maradt el. Az 1878. október 17-én kiadott uralkodói rendelet értelmében azok az osztrák-magyar katonák, akik az okkupáció hadműveleti során a horvát-szlavón határon teljesítettek szolgálatot, illetőleg a határt átlépve részt vettek Bosznia és Hercegovina megszállásában, szolgálatuk idejét 1878. július 28-tól hadiévnnek számították, továbbá mindegyiküket kitüntették az 1873. december 2-án alapított Hadiéremmel.¹⁷⁵

Ferenc József a *Rendeleti Közlöny*-ben október 22-én megjelent hadseregpáncs formájában köszönte meg a közös hadsereg, a két honvédség és a közös haditengerészet helytállását az okkupáció hadműveletei során.¹⁷⁶ A 88. honvédzászlóaljat a Bihács körüli harcokban való részvételért az uralkodó legfelsőbb elismerésben részesítette, amelyet Franz Buchta ezredes, a császári és királyi 28. gyalogdandár parancsnoka október 17-én közölt a Prosičeni Kamenben állomásozó alakulattal.¹⁷⁷

A péterváradai vár parancsnoka, Laurenz Riess von Riesenfest vezérőrnagy 1878. október 29-én napiparancsban fejezte ki elismerését az erődbeli szolgálat kitűnő, fegyelmezett ellátásáért a Steiner Ede őrnagy vezette 3. honvédzászlóalj és a Hegyi Gyula százados irányította 66. félzászlóalj (a 66. zászlóalj két százada) tisztikarának és legénységének, amelyek augusztustól a vár védőőrségét képezték.¹⁷⁸

¹⁷² HL HFP 1878 eln. 2069. A honvédségnél 1871-től működött az ún. vállalkozói rendszer a hadiállományhoz, illetve a háborúhoz szükséges lovak biztosítására. Annak lényege az volt, hogy a lovakat a lovassági alakulatok megvásárolták, három hónap alatt beidomították, majd a tényleges létszámon felülieket tartásra és használatra magánosoknak adták ki. Idomított kinstári lovat bárki kaphatott, aki a lóért teljes anyagi felelősséget tudott vállalni. A lovat évente kétszer szemlén kellett bemutatni. Lásd *Balla Tibor: A magyar királyi honvéd lovasság 1868–1914.* Budapest, 2000. 51. o.

¹⁷³ HL HFP 1878 eln. 2069.

¹⁷⁴ HL HFP 1878 eln. 2104.

¹⁷⁵ KA MKSM 1878 69-1/21-1. Lásd még *Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer*, 20. Oktober 1878. 529–530. o.

¹⁷⁶ *Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer*, Personal Angelegenheiten. 22. Oktober 1878. 531–532. o., illetve KA KM/MS PK 1878 8-4/7.

¹⁷⁷ HL HFP 1878 eln. 2056.

¹⁷⁸ HL HFP 1878 eln. 2133., 2170.

1878. október 30-án este hat órakor báró Franz Philippovič von Philippsberg tábornagy kíséretével Zágrábból Zavaljébe érkezett, ahol a 87. honvédszászlóalj 3. százada, mint díszszázad valamint a 23. közös gyalogezred zenekara sorakozott fel fogadására. A szemle után a zágrábi főhadparancsnok köszönetet mondott a honvédszászadnak, hogy a Bihács környéki harcok alkalmával kiválóan megállta helyét.¹⁷⁹

A 83. honvéd gyalogdandár parancsnoksága azt az indítványt tette október végén a honvédkerületi parancsnokság és a honvédelmi miniszter felé, hogy a mozgósított honvédszászlóaljknál a hadjáratban tiszthelyettesként szolgált altisztek a leszerelés után a tiszthelyettesi szerelvényt kitüntetésképpen meghagyhassák. A miniszter ezt nem engedélyezte, beleegyezett viszont, hogy a szóban forgó őrmesterek fegyvergyakorlatok alkalmával, amennyiben a tisztek és hadapródok száma nem lenne elegendő, tiszthelyettesi, illetve szakaszparancsnoki szolgálatra alkalmazhatók legyenek.¹⁸⁰

Ferenc József 1878. december 15-én Gödöllőn kelt elhatározásával az okkupáció során a határmenti záróvonalon teljesített kitűnő szolgálat elismeréséül a 88. honvédszászlóalj állományába tartozó Rendulič József őrmesternek és Sallopek Antal őrzetűnek az Ezüst Vitézségi Érem II. osztályát adományozta, továbbá többeknek legfelsőbb dicsérő elismerését nyilvánította, így gomirjei Musulin Emil ezredesnek a 83. honvéd gyalogdandár ideiglenes parancsnokának, lovag dreznicki Durst Antal alezredesnek a 80. honvédszászlóalj parancsnokának, pfauenthal Pavich Károly és Szallopek Károly a 88. és Mikec József a 89. honvédszászlóaljban szolgáló századosoknak, továbbá a 88. honvédszászlóalj állományába tartozó Turković György főhadnagynak, Érseg András hadnagynak, Misčević Dániel, Čandrlić István, Mlinac Mijat, Obsenić Rafael és Misčević Rafael közhonvédeknek.¹⁸¹

A honvédség előjáróinak elismerése sem váratott sokáig magára. Szende Béla honvédelmi miniszter 1878. december 19-i parancsában dicséretben részesítette a mozgósított 3., 65., 66., 79., 80., 83., 87., 88., 89. honvédszászlóaljakat.¹⁸²

A 65. honvédszászlóalj-parancsnokság kérte a Honvéd Főparancsnokságot, hogy az alakulathoz tartozó, az okkupáció idején mozgósított katonák a Hadiérmek megkapassák. József főherceg, főparancsnok december 28-án úgy vélte, megfontolást érdemelne, hogy a hadműveletek során Eszéken szolgálatot teljesítő honvédek megkapják a Hadiérmet, és hadiévnek számítsák be a hadjárat időtartamát. Ezt azzal indokolta, hogy az Eszék és Brod közötti szállítmányok kísérését ez a zászlóalj látta el, az pedig nem tekinthető helyőrségi szolgálatnak. Érvei közé tartozott még, hogy a 83. honvéd gyalogdandár azon honvédjei is megkapták a kitüntetést, akik a határon túli harcokban nem vettek részt.¹⁸³

Többen csak utólagosan kaptak valamilyen elismerést. Az uralkodó 1879. március 5-én a bihácsi ütközetekben való részvételükért és az ott tanúsított bátor magatartásukért a 87. honvédszászlóalj állományában szolgált Knezevič István főhadnagynak dicsérő elismerését nyilvánította, Novačić Fülöp őrmesternek az Ezüst Vitézségi Érem I., Dosen Iván, Zagar Antal és Skorup Duzino szakaszvezetőknek az Ezüst Vitézségi Érem II. osz-

¹⁷⁹ HL HFP 1878 eln. 2189.

¹⁸⁰ HL HFP 1878 eln. 2261.

¹⁸¹ KA MKSM 1878 13-4/66.

¹⁸² HL HFP 1878 eln. 2494.

¹⁸³ HL HFP 1878 eln. 2471.

tályát adományozta, a Kulen Vakuf környéki harcokban kitűnően szerepelt Ogrizovič Mile őrmester az Ezüst Vitézségi Érem II. osztályát kapta.¹⁸⁴

1879. április 8-án a belovári 84. honvédszászlóalj állományába tartozó dr. Duschnicz Gábor főorvosnak, aki a két bihácsi ütközet idején a zavaljei gyengélkedőházban kiválóan látta el feladatait, Ferenc József a tisztí Arany Érdemkeresztet adományozta.¹⁸⁵

Összegzés

Bosznia és Hercegovina katonai megszállása és a két tartomány pacifikálása a tervezettnél jóval hosszabb ideig tartott, amelynek során az osztrák–magyar hadvezetés jelentős erőket volt kénytelen bevetni. Így került sor 1878. augusztus közepén a honvédség néhány alakulatának mozgósítására, amelyek több mint két hónapon keresztül vettek részt a közös hadsereg boszniai okkupációs hadműveleteinek támogatásában. A kilenc honvédszászlóalj alkalmazása nyomán a gyakorlatban is bebizonyosodott, hogy a dunai birodalom szárazföldi haderejének második vonalát képező magyar királyi honvédség az 1868. évi XL. törvénycikk 8. és a XLI. törvény 1. paragrafusában meghatározott rendeltetésének (a fegyveres erő első vonalát képező közös hadsereg támogatása) és a vele szemben támasztott követelményeknek kiválóan megfelel.

A honvédalakulatokat számos, eltérő jellegű feladatra vették igénybe. Ezek közül a legfontosabbak a birodalom Ógradiskától Srb községig terjedő déli és délnyugati határainak őrzete és biztosítása, a boszniai felkelők fegyveres betöréseinek megakadályozása, a kisebb-nagyobb felkelőcsoportok mozgásának megfigyelése és jelentése, a Boszniából érkező civilek és menekültek határon történő átlépésének ellenőrzése és azok, illetőleg a határon túli települések egy részének lefegyverzése, az összegyűjtött fegyverek őrzése, a péterváradi, zimonyi, eszéki várak helyőrségi feladatainak ellátása, továbbá szükség esetén a közös hadsereg hadműveleteinek támogatása, segítése voltak. Elnyújtott nagyságú kötelekben alkalmazták a honvédeket felderítésre, a szembenálló fegyveresek létszámának kipuhatolására, továbbá ör-, járőr- és futárszolgálatra, utánpótlást szállító kincstári vonat- és sebesültszállító-oszlopok, hadifoglyok, menekültek kísérésére, illetőleg őrzésére, a határ menti hadtáp- és felvonulási terület biztosítására. A felkelőket több alkalommal is sikeresen megfévesztették tüntető felvonulásukkal.

A honvédszászlóalj parancsnokai és legénysége által elvégzendő feladatok nem álltak arányban a lehetőségeikkel, sokszor meghaladták erejüket. A szétszórtan állomásozó alegységek a rendelkezésükre álló alacsony létszámmal nem végezheték maradéktalanul az államhatár igazán hatékony és megfelelő ellenőrzését, illetve biztosítását és vehettek részt egyidejűleg az annak közelében zajló fontosabb hadműveletekben. Mindezek ellenére katonás fegyelemmel, a tőlük telhető legnagyobb hozzáértéssel, pontossággal, kitarással és igyekezettel teljesítették kötelességüket.

A katonai megszállás fő terhet viselő császári és királyi csapatok harcának támogatása közben a közös hadsereg alakulataival történő együttműködésben is sok hasznos tapasztalatot szereztek, hiszen azt békeidőben csak az éves rendszerességgel megrendezett

¹⁸⁴ KA MKSM 1879 13-1/11.; *Beranek, Julius*: Die Helden unserer Armee im Jahre 1878. Wien, 1908. 77. o.

¹⁸⁵ KA MKSM 1879 13-4/14.

őszi gyakorlatokon teheték meg. A nyugat-boszniai térségben zajló hadműveletek legfontosabb mozzanata, amelyben aktívan közreműködtek, az 1878 szeptemberében Bihács elfoglalására indított három támadás volt, ahol a honvédek az ütközetek alkalmával tüzéségi ütegek fedezetét látták el (a 87. zászlóalj 3. százada), erődemonstrációt hajtottak végre Ljeskovacnál és Prosičeni Kamennél (a 88. zászlóalj 1. és 3. százada), az utóbbi összecsapások során még embervesztést is szenvedtek. A felsoroltakon kívül a 87. zászlóalj két százada szeptember végén Kulen Vakuf elfoglalásában, a 89. zászlóalj három százada pedig októberben Velika Kladuša ostromában vett részt.

A boszniai okkupáció kiváló lehetőséget teremtett arra, hogy az osztrák–magyar szárazföldi haderő és az annak részét képező magyar királyi honvédség a főként hegyes terepen vívott hadjárat során kipróbálja hadkiegészítési, mozgósítási, utánpótlási rendszerét, az 1870-es években rendszeresített új fegyverzet, felszerelés, ruházat és kincstári járművek használhatóságát, a katonák kiképzésének célszerűségét. A két tartomány megszállása sajnos rávilágított mindezek hiányosságaira, valamint számos tanulsággal szolgált a birodalom katonai vezetői számára. Mindenképpen elgondolkodtató az a tény, hogy a jobban felszerelt és ellátott, háromszoros számbeli fölényben lévő császári és királyi II. hadsereg csapatai milyen nehézségek árán tudták csak kivívni a győzelmet a gerillataktikát alkalmazó muzulmán felkelőkkel szemben.

Figyelembe véve azt a tényt, hogy egészen az első világháború kitöréséig – amikor már a haderő első vonalát alkotva történetének legnagyobb kihívásával került szembe – nem nyílt több alkalom a honvédség harctéri körülmények közötti megmérettetésére, nyugodtan kijelenthetjük, hogy az első komoly próbatételén sikeresen jutott túl. A mozgósított zászlóaljak zömében magyar és horvát parancsnokainak, akik közül korábban sokan a császári–királyi, majd a közös hadseregben kezdték katonai pályafutásukat, lehetőségük nyílt vezetői képességeik harci helyzetben történő kipróbálására. Közülük is kiemelkedik gomirjei Musulin Emil ezredes, a 83. honvéd gyalogdandár parancsnoka, aki szolgálat közben magas fokú kezdeményezőkézségről és gyors helyzetfelismerésről tett tanúbizonyságot. A honvédtisztek és a legénység értékes harci tapasztalatokat szereztek – amelyeket felhasználtak a honvédség egészének további fejlesztése során –, a gyakorlatba áttüntetve a békekiképzés alatt tanultakat és elsajátítottakat. Az éles harc helyzetekben, valamint sokrétű feladataik maradéktalan ellátása közben megállták helyüket és – hasonlóan a közös hadsereg magyar kiegészítésű alakulataihoz – számtalanszor bizonyították rátermettségüket. Az utánpótlási és az esetleges kiképzésbeli hiányokat a tisztek, valamint a nekik alárendelt tiszthelyettesek és honvédek elszántsággal, vállalkozó szellemmel, ha úgy tetszik, magyaros virtussal pótolták. A közös hadsereg előljáró parancsnokai is általában elismeréssel nyilatkoztak a honvédtisztekről és a legénységről, akik kivívták az uralkodó és a haderő vezetőinek elismerését, amely számos kitüntetés (egy tiszt Arany Érdemkereszt, egy I. és hat II. osztályú Ezüst Vitézségi Érem, továbbá nagyszámú Hadiérem) adományozását is maga után vont.

A császári és királyi fegyveres erő vezetőiben a honvédséggel szemben a kiegyezés utáni években tapasztalható indokolatlan gyanakvás és bizalmatlanság – amely lényegében az első világháború kitöréséig megmaradt – ekkor kezdett foszladozni, hiszen a csapatok a hadjárat során számtalanszor bizonyították bátorságukat, valamint az uralkodó iránti lojalitásukat.

A harcoknak honvéd áldozatai is voltak. A honvédalakulatok – a közös hadsereg csapataihoz képest csupán elenyésző – mindösszesen négy fő (két halott és két sebesült) veszteséget szenvedtek el, akik mindnyájan a 88. honvédzászlóalj katonái voltak. Az egykorú hivatalos kimutatások szerint az okkupáció során az osztrák–magyar csapatok 4708 fős (834 halott, 3584 sebesült, 290 eltűnt)¹⁸⁶ veszteséget könyvelhettek el, a magyarországi kiegészítésű csapatokra – amelyek minden fontosabb ütközetben részt vettek – ennek több mint fele, 2766 főnyi esett.¹⁸⁷ Az újabb kutatások szerint azonban ez a szám 3300 halottra, 6700 sebesültra, és 110 000 betegre rúgott.¹⁸⁸

A magyar királyi honvédzászlóaljak bevetése csupán egy fejezetét képezte az okkupációnak, azonban tevékenységükkel jelentősen hozzájárultak a közös hadsereg szárazföldi csapatainak sikereihez, a felkelők ellenállásának megtöréséhez, végeredményben pedig a Nyugat-Bosznia elfoglalását és pacifikálását célzó osztrák–magyar hadműveletek sikeréhez.

¹⁸⁶ KA MKSM 1878 69-26/2.

¹⁸⁷ *Berkó* 1926. i. m. 65. o. Összesen elesett 868, megsebesült 3664, eltűnt 268 katona, a magyarországi csapatoknál elesett 485, megsebesült 2152, eltűnt 129 fő.

¹⁸⁸ *Bencze*: i. m. 220. o.

Tibor Balla

THE ROYAL HUNGARIAN ARMED FORCES AND
THE OCCUPATION OF BOSNIA-HERZEGOVINA IN 1878

Summary

The study deals with the activity of the units of the Royal Hungarian Armed Forces, established in 1868, during the Austro-Hungarian military occupation of Bosnia-Herzegovina in 1878. The author discusses the political background to the occupation of the two districts, and introduces the main characteristics of the participants: the Imperial and Royal Army, the Royal Hungarian Army and the opposing troops of the provisional government in Sarajevo. The reader may get acquainted with the military events of the first stage of the occupation between 29 July and 20 August 1878, as well as the process of the mobilisation of an infantry brigade and three independent battalions of the Royal Hungarian Army, which was ordered on 16 August.

The author offers a detailed introduction to the deployment of Hungarian units in the course of the occupation of Bosnia. Hungarian troops guarded the southern and south-western borders of the Monarchy for more than two months; they provided armed support to the Imperial and Royal Army's operations against rebels and to the disarming of Bosnian local forces; and served as garrison troops in the fortresses of Pétervárad (Petrovaradin), Zimony (Zemun) and Eszék (Osijek).

The author also treats in detail the demobilisation of the Hungarian units at the end of October 1878, as well as the recognition of Hungarian soldiers by the military authorities. At the end of the study, the author assesses what was the only considerable deployment of the Royal Hungarian Armed Forces prior to the First World War.

Tibor Balla

L'ARMÉE ROYALE HONGROISE ET L'OCCUPATION DE 1878
DE LA BOSNIE-HERZÉGOVINE

Résumé

L'étude résume l'activité des unités de l'armée royale hongroise, créée en 1868, lors de l'occupation militaire de 1878 de la Bosnie-Herzégovine par l'Autriche-Hongrie. L'auteur décrit les antécédents politiques de l'occupation des deux provinces, présente les caractéristiques de l'armée impériale et royale, protagoniste de la campagne, ainsi que celles des troupes opposantes du gouvernement provisoire de Sarajevo. Il expose les événements militaires de la première période de l'occupation entre le 29 juillet et le 20 août 1878, notamment le déroulement de la mobilisation, ordonnée le 16 août, d'une brigade d'infanterie et de trois bataillons indépendants de l'armée hongroise.

Il développe en détail les activités des unités hongroises lors de l'occupation de la Bosnie lesquelles furent chargées durant plus de deux mois de garder les frontières sud et sud-ouest de la Monarchie. Elles ont fourni un soutien armé aux opérations militaires de l'armée conjointe menées contre les rebelles et participé au désarmement des communes bosniaques. Ces unités constituaient également la garnison des forts de Pétervárad, de Zimony et d'Eszék.

L'auteur communiquera des détails concernant la démobilisation des unités hongroises à la fin d'octobre 1878 et la reconnaissance de l'activité de celles-ci par les autorités militaires. Pour finir, il évaluera de manière détaillée la seule action importante de l'armée royale hongroise avant la première guerre mondiale.

Tibor Balla

ДIE КÖNIGLICH UNGARISCHE HONVED-ARМEE UND DIE OKKUPATION
BOSNIENS UND DER HERZEGOWINA IM JAHRE 1878

Resümee

Die Studie fasst die Tätigkeit der Verbände der im Jahre 1868 gegründeten Königlich Ungarischen Honved-Armee während der österreichisch-ungarischen militärischen Besetzung Bosniens und der Herzegowina im Jahre 1878 zusammen. Der Verfasser kommt auf die politische Vorgeschichte der Okkupation der beiden Länder, sowie auf die Charakteristika der Kräfte des Kaiserlichen und Königlich Heeres, der im Laufe des Feldzuges eine bedeutende Rolle zukam, bzw. der Königlich Ungarischen Armee und der Truppen der ihnen gegenüberstehenden provisorischen Regierung von Sarajevo zu sprechen. Er stellt die militärischen Ereignisse der ersten Phase der Okkupation zwischen dem 29. Juli und dem 20. August 1878, die Anordnung am 16. August, sowie den Ablauf der Mobilisierung einer Infanteriebrigade und dreier selbständiger Bataillone der Honved-Armee vor.

Die Studie gibt detailliert die Rolle und die Tätigkeit der Honved-Verbände bei der Besetzung Bosniens kund, die an der südlichen und südwestlichen Grenze der Monarchie mehr als zwei Monate lang Grenzschutzaufgaben durchführten, an der bewaffneten Unterstützung der Operationen des gemeinsamen Heeres gegen die Widerstandskämpfer und an der Entwaffnung der bosnischen Siedlungen teilnahmen, sowie die Garnison der Festungen von Pétervárad, Zimony und Eszék bildeten.

Wir erfahren Details über die Abrüstung der Honved-Verbände Ende Oktober 1878 und die Anerkennung der Tätigkeit der Soldaten durch die Militärbehörden. Anschließend bewertet der Verfasser der Studie diese einzige größere Rolle der Königlich Ungarischen Honved-Armee vor dem Ersten Weltkrieg.

Тибор Балла

ВЕНГЕРСКАЯ КОРОЛЕВСКАЯ АРМИЯ И ОККУПАЦИЯ БОСНИИ
И ГЕРЦЕГОВИНЫ В 1878 ГОДУ

Резюме

В статье обобщается деятельность частей сформированной в 1868 году венгерской королевской армии, во время австро-венгерской военной оккупации Боснии и Герцеговины. Автор останавливается на политических предпосылках оккупации этих двух провинций, на качественных параметрах кайзеровско-королевской армии, получившей главную роль в военной кампании, а также характеризует противостоявшие им вооруженные силы временного правительства, сформировавшегося в Сараево. Исследователь показывает военные события первого этапа оккупации в период с 29 июля по 20 августа 1878 года, объявленную 16 августа мобилизацию пехотной бригады гонведской армии и трех отдельных батальонов, описывает протекание этих событий.

Автор детально исследует роль и действия гонведских формирований в ходе занятия Боснии, которые в течение более двух месяцев выполняли задачи по охране границ на юге и юго-западе Монархии, осуществляли вооруженную поддержку операций против повстанцев совместной армии, а также участвовали в разоружении боснийских поселенцев и кроме того они служили в боевой охране в гарнизонах Петерварда, Зимонь и Эсек.

Исследователь подробно показывает детали окончательной демобилизации гонведских частей в октябре 1878 года, описывает, как была признана деятельность гонведов военными властями, и в заключение дает подробную оценку единственным более крупным военным действиям венгерской королевской гонведской армии перед первой мировой войной.